

NAZİK OLMAYAN BAZI SÖZ VE DAVRANIŞLAR KARŞISINDA HZ. PEYGAMBER

Mahmut KAVAKLIOĞLU*

Özet

Nazik Olmayan Bazı Söz ve Davranışlar Karşısında Hz. Peygamber

İnsanlar bazen beşeriyetlerinin de bir gereği olarak hata eder, nazik olmayan davranışlarda bulunabilirler. Sünnet kültürünün korunması ve ileriki nesillere taşınmasında büyük hizmetler üstlenen sahâbe-i kirâm da beşer olarak zaman zaman hata edebilmişler, nazik olmayan hareketler sergileyebilmişlerdir. Onların bu beşeri özellikleri bazen her şeyleri olarak gördükleri, öz nefislerinden ileri tuttıkları Hz. Peygamber üzerinde de tezahür edebilmiştir. Bu çalışmada öncelikle sahâbe-i kirâmın Hz. Peygamber'e karşı nazik olmayan bazı söz ve davranışları ve Hz. Peygamber'in bunları karşılayışı ele alınmakta daha sonra onun söz konusu karşılaşmasında dikkat çeken unsurlar üzerinde durulmaktadır. Müteâkıben bu tür söz ve davranışlar içerik açısından analiz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: Nezaketsizlik, kabalık, cefâ, sahâbe-i kirâm.

Abstract

The Reaction of the Prophet Muhammad to the Impolite Behaviors and Words

Out of their human nature, people may make mistake and perform rude actions. The companions of the Prophet, who fulfilled important functions in the protection of the prophetic culture and its transmission to the later generations, erred sometimes and displayed some unkind behaviors. This human nature of theirs sometimes appeared in their interactions with the Prophet, whom they regarded as their everything and hold dearer than themselves. This study first describes some unkind words and behaviors of the companions towards the Prophet and his reactions to them. Then, it analyzes the contents of such impolite words and behaviors.

Key words: Impoliteness, the Prophet Muhammad, the companions of the Prophet.

* Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Giriş

Görevi, Allah'tan aldığı mesajı insanlara ulaştırmak ve aynı zamanda bunu hem sözlü hem de pratik planda açıklamak olan Peygamber(s)'in, toplumla iç içeliğini anlamak zor olmasa gerektir. Her şeyden evvel yeni bir anlayışı ana ilkeleriyle öğretip bunları yorumlamak, gelişen ve değişen şartlara uyarlayarak detaylandırmak pek tabii ki bir sosyal ortamın oluşması demektir.

Esasen öğretmek, bunun da ötesinde eğitmek, öncelikle muhatap birey veya bireylerin varlığını düşündürür. Bu anlamda bir öğretmen olarak elçilik görevini yerine getiren Peygamber(s)'in muhatabı, gönderildiği toplumdur. Bu misyonuna siyasi kimliğini de eklediğimizde, aktif konumda bulunduğu sosyal ortamın genişliği daha net bir şekilde görülecektir.

Böylesi bir ortamın merkezinde yer alan Hz. Peygamber(s)'in ashâbıyla olan ilişkilerinde kendisine karşı art niyetten uzak olarak sergilenmiş bazı nezaket dışılıkların yaşandığı, bunların zaman zaman hukuki boyutlara varabildiği ve hatta farkında olarak veya olmayarak nebevî kimliğine yönelebildiği de bir vâkıdır.

Bu çalışmada¹ öncelikle bahse konu nezaketsizlikler ve Hz. Peygamber'in bunları karşılayışı ele alınacak, daha sonra onun bu karşılaşmasında dikkat çeken unsurlar üzerinde durulacaktır. Müteâkıben nezaketsizlikler içerik açısından analiz edilecektir. Söz konusu plan belli örnekler üzerinden yürütüleceği için, tabii olarak bazı tekrarlar da kaçınılmaz olacaktır.

Diğer yandan söz ve tavırları nezaketsizlik/kabalık açısından değerlendirirken uyacağımız kriter bizim kendi kültürümüz olacaktır. Kültürümüzü besleyen iki temel kaynak, dinimiz ve milli an'ane ve anlayışımızdır. Değerlendirmelerde kültürümüzün milli yanını da dikkate almakla beraber, müşterek kültürü oluşturması yönünden asıl ölçü, pek tabii ki, dini kültürdür. Bununla birlikte, değerlendirmeye esas alınan söz ve tavırların ortaya çıkışını, ait olduğu mahalli kültürden ayrı düşünmek de elbette mümkün değildir.

1. Hz. Peygamber'in Muhatap ya da Şahit Olduğu Nezaketle Uyuşmayan Bazı Söz ve Davranışlar ve Bunları Karşılayışı

Hemen ifade etmek gerekir ki, bazı kabalıklar Hz. Peygamber'in doğrudan şah-

1 Çalışma, sadece sahâbe-i kiramla sınırlı tutulacak, onlar haricindekilerin konuya ilişkin söz ve tavırları değerlendirmeye alınmayacaktır.

sına yönelikken bazıları da huzurunda gerçekleşmesi açısından dolaylı şekilde kendisine karşı işlenmiş kabalık olarak değerlendirilebilir. Biz her iki türden olan kabalıkları da herhangi bir ayrıma gitmeden bu başlık altında ele almaya çalışacağız. Şimdi bunları rivayetlerle örneklendirelim:

1. Olay

Bir bedevinin maddi yardım talebiyle Hz. Peygamber'in yakasını şiddetle çekmesi² mevzuun ilk örneğini oluşturur. Enes^(ra)'ın anlattığına göre birlikte yürüdükleri bir sırada bir bedevi, üzerinde kalın kumaştan mamul hırka bulunan Hz. Peygamber'in hırkasını sert bir şekilde çekerek:

- Ey Muhammed! Yetkin altında bulunan beytülmale/hazine ait mallardan bana da verilmesini emret, diye yardım talebinde bulunmuştur.³ Ravi Enes, arâbînin bu tavrından sonra Hz. Peygamber'in boynuna baktığını, çekmenin şiddetiyle hırka kenarının Resûlullah'ın^(s) boynunda iz bıraktığını bizzat kendi müşahedesini olarak kaydeder.

Hiç şüphesiz buradaki kabalık; yardım talebinde bulunmak değil bu talebin hem söz hem de tavır olarak ortaya konuş tarzındadır. Bir defa yaka çekmek normal bir iletişim yöntemi olmadığı gibi, buradaki çekiş de normal bir çekiş değildir. Ravi Enes'in gözlemi de bu hususu teyit etmektedir. Esasen eylemi sözün önüne geçirmek ve ona uyarı amaçlı bir işlev yüklemek, üstelik bunu Hz. Peygamber üzerinde gerçekleştirmek başlı başına bir kabalık demektir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'e ismiyle hitap etmek de bahse konu kabalığı daha kaba bir hale büründürmektedir.⁴ Oysa Kur'an-ı Kerim kendi aralarında birbirlerine seslendikleri gibi Hz. Peygamber'e seslenmemeleri konusunda inananları uyarmıştır.⁵

2 Yine bir arâbînin, Hz. Peygamber'in yakasını sert bir şekilde çekerek, gösterdiği iki devesine yiyecek yüklemesini istediği, böyle yapmakla ne kendi malından ne de babasının malından bir şey vermiş (eksiltmiş) olacağını söyleyerek kendince Hz. Peygamber'i iknaya çalıştığı yolunda farklı rivayetler de mevcuttur. (Bk. Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982, Edeb 1 (hno: 4775); Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, çev.: A. Büyükcınar ve diğerleri, I-VIII, Kalem Yayıncılık, İstanbul 1981, Kasâme 22 (hno: 4749).

3 *Buhârî*, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981, Humus 19 (hno: 3149), Libâs 18 (hno: 5809), Edeb 68 (hno: 6088); Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: M. Fuâd Abdülbâkî, I-V, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981, Zekat 128.

4 Bk. Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih*, I-XI, Beyrut 1994, c. X, s. 73 (hno: 5803).

5 Bk. en-Nûr, 24/63.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Nezaket sınırlarını altüst eden bu denli kaba bir davranış, ilk bakışta karşılık olarak benzeri ağırlıkta bir mukabeleyi hatıra getirmektedir. Ancak rivayetlerin bize bildirdiğine göre, Peygamber^(s) mezkûr muamele karşısında bedeviye dönerek, -onun bu tavrını bir espiri olarak algıladığı hissini vermek için olsa gerek- gülmüş ve isteğinin yerine getirilmesini söylemiştir.⁶ Hiç kuşkusuz gülme/tebessüm şeklindeki bu mukabele, tabî bir gülüş/tebessüm değildi.⁷ Zira can yakıcı ve rencide edici bir tavra muhatap kalmak, gülmek için ne uygun bir ortam ne de uygun bir sebep sayılır. Anlaşılan o ki, Allah Resûlü, bu kaba davranış sahibi şahsı cezalandırmak bir yana; onu herhangi bir suçluluk hissine sevk edecek bakıştan bile kaçınmış, bilakis böylesi bir beden dili sergileyerek, ona "problem yok" mesajı vermek istemiştir. Daha açıkçası tamamıyla cehâletten kaynaklanan bir cesaretle yaptığı bu yanlıştan dolayı mahcubiyet duymasına bile gönlü razı olmamıştır. Resûlullah^(s)'in söz konusu tavrı; şârih Aynî'nin de dediği gibi onun hilminin hangi boyutlara vardığının çarpıcı bir göstergesi, müslümanlık adına nelere katlandığının açık bir delili ve kendisinden sonra iş başına gelecek yöneticiler için ne belîğ bir örnektir.⁸

2. Olay

Yine bir bedevinin⁹ Hz. Peygamber'den alacağını isterken son derece kaba bir tavır sergilemesini de konuya dair bir örnek olarak burada ele alabiliriz. Rivayete göre bir bedevi Hz. Peygamber'e gelerek onda olan alacağını talep etmiş, bunu yaparken de oldukça çirkin/rencide edici sözler¹⁰ söylemişti.¹¹

6 Buhârî, *Sahîh*, Humus 19 (hno: 3149), Libâs 18 (hno: 5809), Edeb 68 (hno: 6088); Müslim, *Sahîh*, Zekat 128.

7 Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. X, s. 73 (hno: 5803).

8 Bk. Aynî, Bedruddin, *Umdetu'l-kâri*, I-XX, Mısır 1972, c. XVIII, s. 195.

9 Kaynaklarda söz konusu bedevinin yahudi olduğu, bundan dolayı Hz. Peygamber'den alacağını isterken kaba davrandığı söylenmekte ise de; ilgili şahsın yahudi değil müslüman biri olduğu, ancak bedeviliği sebebiyle kaba davrandığı, kabalığın ise, bedevilerin belirgin özellikleri arasında yer aldığı belirtilmektedir. Bk. Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbüddîn, *İrşâdu's-sârî*, I-XV, Dâru'l-fikr, Beyrut 1990, c. V, s. 313.

10 Konuya ilişkin rivayetlerde, bedevinin Hz. Peygamber'den borcunu isterken ağzını bozduğu, ağır sözler sarf ettiği yolunda müphem ifadeler yer almakla birlikte; bu ifadelerin açılımlarının ne olduğu konusuna, rivayetlerin pek çoğunda rastlanmamaktadır. Ancak İbn Mâce'de yer alan bir rivayette söz konusu bedevinin Hz. Peygamber'e yüklendiği ve işi; *ya borcunu ödersin ya da sana sıkıntı/problem çıkartırım!* şeklinde tehdide kadar vardığı kaydı mevcuttur. [Bk. İbn Mâce, *Sünen*, çev.: H. Hatipoğlu, I-X, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982-83, Sadakât 17 (hno: 2426)].

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Resûlullah^(s)'in, nezaketten uzak bu adama karşı tavrı oldukça manidardır. Ona karşı olumsuz bir tepki göstermediği gibi, müdahale için hareketlenen çevresini de uyarmıştır. Bundan daha da dikkate değeri ise; alacaklı olması sebebiyle bedevinin, alacağını isteme hakkı bulunduğunu söylemesidir. O^(s), sonuçta adamın alacağını talep ettiğini belirterek, üslubunu görmezden gelmiş ve çevresindekileri de bu kaba üsluba takılmaktan uzaklaştırmaya çalışmıştır. Böylece o an için kendisini de savunmasız bırakan, ancak hakkı, olması gereken seviyeye yükselten nebevî bir prensibe işaret etmiştir. Allah Resûlü bu kadarla da yetinmemiş, borçlandığı deve ayarında bir devenin bulunamaması nedeniyle göze daha gözükür bir devenin satın alınarak borcun ödenmesini önermiştir. Bu hareketiyle o, borcu en güzel şekilde ödemenin aynı zamanda bir üstünlük sebebi sayıldığını nebevî bir uygulama olarak da ortaya koymuştur.¹²

Böylesi câhilane tavırlar karşısında Resûl-i Ekrem^(s)'in had bildirmek gibi bir yanı olsaydı pek tabî ki bunu sühuletle başarabilirdi. Ancak o, özellikle kendi şahsı için had bildirmek gibi nefsi tatmine yönelik bir duygu içinde hiç olmamıştır. Resûl^(s)'ün muktedir olduğu halde böylesi olgunluk sergilemesi ve hukuka teslim olması, hiç şüphesiz kendisinin ahlâkî güzelliğini tescil etmektedir.¹³ Esasen anlamlı olan da muktedir iken olgun davranabilmek, hukuka güçlü iken saygılı kalabilmektir. Zira zayıflık halinde gösterilen olgunluğun ve yapılan hukuk vurgulamalarının pek kıymeti olmaz.

3. Olay

Bir mal taksimi esnasında¹⁴ Benî Temîm kabilesinden Zülhuveysıra isimli bir

- 11 Bk. Buhârî, *Sahîh*, Vekâle 6 (hno: 2306), İstikrâz 4 (hno: 2390), Hibe 23 (hno: 2606); Müslim, *Sahîh*, Müsâkât 120; İbn Mâce, *Sünen*, Sadakât 17 (hno: 2425, 2426). Ayrıca bk. Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, tahk.: İzzet Ubeyd ed-De'as, I-X, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981, Buyû 75 (hno: 1317); Nesâî, *Sünen*, Buyû 64 ; Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VI, s. 118 (hno: 2906).
- 12 Bk. Buhârî, *Sahîh*, Vekâle 6 (hno: 2306), İstikrâz 4 (hno: 2390), Hibe 23 (hno: 2606); Müslim, *Sahîh*, Müsâkât 120; İbn Mâce, *Sünen*, Sadakât 17 (hno: 2425, 2426). Ayrıca bk. Tirmizî, *Sünen*, Buyû 75 (hno: 1317); Nesâî, *Sünen*, Buyû 64 ; Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VI, s. 118 (hno: 2906).
- 13 Bk. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, tahk.: M. el-Hatîb - M.F. Abdülbâkî - K. el-Hatîb, I-XIII, Dâru'r-reyyân li't-türâs, Kahire 1988, c. V, s. 70; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. V, s. 314.
- 14 Kaynakların beyanına göre burada taksime konu olan şey; ya Huneyn savaşı sonrası ele geçirilen ganimetler ya da Hz. Ali'nin Yemen'den gönderdiği bir miktar külçe altın ve gümüş olabilir. (Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. VIII, s. 114). Ancak Câbir b. Abdillâh kanalıyla gelen rivayetlerde Cî'râne mevkiine işaret edilmektedir. Mekke ile Tâif arasında yer alan Cî'râne

şahsın¹⁵ Hz. Peygamber'in taksiminden hoşlanmayıp yanına gelerek: "Ya Resûlallah! Âdil ol!" diye kendi aklınca taksimini âdil bulmaması,¹⁶ hatta kimi rivayetlere göre "Ey Muhammed! Âdil ol. Bu güne kadar adalete uygun davranmadın"¹⁷ diyerek son derece çirkin bir şekilde onu itham etmesi Resûlullah(s)'ın muhatap kaldığı kabalıkların ağır bir örneğidir.

Burada; biri haksızlığın Hz. Peygamber'le ilişkilendirilmesi, diğeri Hz. Peygamber'e karşı tenkitte kullanılan üslup olmak üzere iki örnek dikkat çekmektedir. Öncelikle ifade etmek gerekir ki, adâletin temin ve tesisi için gönderilmiş, misyonu hakkı yüceltmek olan bir Peygamber'i haksızlıkla itham etmek;

ise, Huneyn gazvesinde ele geçirilen ganimetlerin Tâif muhasarası sonrasına kadar bekletildiği mekân olarak bilinmektedir. (Bk. Ahmet Önkal, "Cî'râne", *DİA*, İstanbul 1993, c. 8, s. 25). Bu da bahis konusu rivayetlerdeki taksimatın Huneyn ganimetleriyle ilgili olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Diğer taraftan Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçen bir rivayette taksime konu olan şeyin Hevâzin kabilesinden alınan ganimetler olduğuna işaret edilmiştir. (Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982, c. III, s. 355). Huneyn savaşı ise, zaten Hevâzin kabilesiyle yapılmıştır. Buhârî'nin el-Edebü'l-müfred adlı eserinde geçen bir rivayette de olayın vuku yeri ve zamanına ilişkin "Huneyn günü Cî'râne'de" ifadesi yer almaktadır. [Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, Beyrut 1996, s. 213 (bab: 333, hno: 795)]. Hâkim'in Müstedrek'inde geçen Abdullah b. Amr kaynaklı bir rivayet ise, Hayber fethinde meydana gelen benzeri bir hâdiseden bahsetmektedir. Bu da söz konusu olayın birden fazla yaşandığını göstermesi açısından kayda değerdir. Bk. Hâkim, en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk.: Mustafa Ata, I-IV, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990, c. II, s. 145 (hno: 1/2644).

- 15 Hz. Peygamber'i âdil davranmaya çağırın Zülhuveysıra, Benî Temîm kabilesine mensuptur. İbnü'l-Esîr, bir rivayete istinaden Zülhuveysıra isimli bu kişinin esasen Harkûs b. Züheyr olduğuna temkinli bir ifadeyle işaret eder. Harkûs b. Züheyr'in ise, sahâbî olduğunu, pek çok muharebeye iştirak ederek yararlıklar gösterdiğini, bu çerçevede Sıffin savaşında Hz. Ali'nin safında yer aldığını belirtir. Ancak sonraları Hâricîlere katıldığını ve Hz. Ali'nin onlarla yaptığı savaşta (H. 37) öldürüldüğünü kaydeder. [Bk. İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasen el-Cezerî, *Üsdü'l-gâbe*, I-VII, Dâru's-Şa'b, Kahire 1970, c. II, s. 172 (no: 1541), c. I, ss. 474-475 (no: 1127)]. Ali el-Kârî de buradaki Zülhuveysıra'nın Beni Temîm kabilesine mensup olduğunu, münafıklar arasında yer aldığını ifade eder. Sözlerine devamla Kur'ân-ı Kerimde geçen, "Onlardan kimi de sadakalar (m taksimi) hususunda seni ayıplar..." (et-Tevbe, 9/58) uyarısının, taksiminden hoşlanmayıp Hz. Peygamber'i âdil olmaya çağırması sebebiyle bu şahıs hakkında nazil olduğunu belirtir. Ayrıca Hz. Peygamber'e, "Ya Resûlallah!" diye hitap etmesini de münafıkların genel adeti vechile, durumunu gizleme amacına matuf bir taktik olarak yorumlar. Bk. Ali el-Kârî, *Mirkât*, c. X, s. 219.
- 16 Abdürrezzâk b. el-Hemmâm, *Musanef*, tahk.: H. el-A'zamî, I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 1983, c. X, ss. 146-147 (hno: 18649); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 56, 353; Buhârî, *Sahîh*, Menâkıb 25 (hno: 3610), Edeb 95 (hno: 6163), İstîâbetü'l-mürteddîn 7 (hno: 6933); Müslim, *Sahîh*, Zekât 148; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, tahk.: Hüseyin S. Esed, I-XIII, Beyrut 1992, c. II, ss. 298-299 (hno: 1022); İbn Hibbân, el-Büstî, *Sahîh*, I-IX, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1987, c. VIII, s. 261 (hno: 6706).
- 17 Bk. İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, tahk.: M. es-Sekâ ve diğeri, I-IV, Dâru İhyâi't-türâsî'l-arabî, Beyrut 1985, IV, 139; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, ss. 65, 355; Müslim, *Sahîh*, Zekât 142; İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 12 (hno: 172); Hâkim, *el-Müstedrek*, c. II, s. 145 (hno: 2644).

onu ve davasını hakkıyla idrak edememek demektir.

Esasen din, Allah'ın hukuna, insanların hukukuna, hayvanların hukukuna ve tabîî çevre hukukuna riayet olmak üzere özde hukuka riayetten ibarettir. Üstelik bu tanım, sadece İslâm'ın değil tüm ilâhî dinlerin de temelini oluşturur. Durum böyleyken ilgili şahsın ağır ifadelerle hak dinin peygamberini haksızlıkla suçlaması, doğru bir yaklaşım değildir. Zira adâlet izafi bir kavramdır. Her zaman aynı şekilde tecelli etmez. Adâlet bazen herkese eşit şekilde paylaşılırken¹⁸ bazen de hak edene hak ettiği kadarını vermek adâletin gereğini teşkil eder.¹⁹ Burada söz konusu olan da Hz. Peygamber'in belli amaçlar çerçevesinde dağıtımını şekillendirmesidir. Aksine onun bu tavrı, birilerini kollama amacına yönelik bir davranış değildir.

O'nun özellikle Mekke döneminde maruz kaldığı sıkıntılar, esasen hak adına çekilmiş sıkıntılardır. Dağıtımındaki niyeti anlamaya çalışmak yerine, dağıtımıyla alâkalı yorum yapmak elbette ki uygun bir davranış olamaz. Bu sebeple ilgili şahsın, Hz. Peygamber'in maksadını anlama gereği duymadan, hemen onun tavrını ele alması insaf ölçülerine sığmayan bir davranıştır. Hz. Peygamber'e karşı sergilenen üsluba gelince, bu da son derece ağır ve kabadır. Hele hele ona, sıradan birine seslenir gibi ismiyle hitap etmesi, edep açısından da uygun düşmemiştir.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

İlgili şahsa Hz. Peygamber, "Yazık sana! Ben âdil davranmayacağım da kim âdil davranacak. Eğer ben âdil davranmıyorsam zarar ve hüsrandayım²⁰ demektir."²¹ diye karşılık vermiştir. Konuya ilişkin rivayetlerin çoğuna göre Resûl(s)'in tepkisi bu tarzdadır. Bununla birlikte bazı rivayetlerde "Vallahi benden sonra size karşı benden daha âdil birisini bulamazsınız" diye mukabele ettiği ve bu ifadeyi üç kez tekrarladığı,²² kimi rivayetlerde ise bu densiz ifade

18 Rivayete göre oğullarından sadece birine bağışta bulunan bir sahâbiyi, Resûlullah(s), diğer oğullarına da aynı şekilde bağışta bulunması yönünde uyarmıştır. (Bk. Buhârî, *Sahîh*, Hibe 12, 13; Müslim, *Sahîh*, Hibât 15). Resûl'ün bu uyarısını, adâletin "eşit paylaşım" tarzındaki tecellisine bir örnek olarak hatırlayabiliriz.

19 Adâlet kavramıyla alâkalı farklı değerlendirmeler için bk. Kavaklıoğlu, *Hz. Peygamber'in Sünnet'inde Orta Yol*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004, ss. 62-65.

20 "Eğer ben âdil davranmıyorsam, zarar ve hüsrana uğramışım, demektir" ifadesi, "Eğer ben âdil davranmıyorsam, zarar ve hüsrana uğramışsın, demektir" şeklinde de okunmuştur.

21 Müslim, *Sahîh*, Zekât 148.

22 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 65.

karşısında öfkelenmişti hatta öfkesinden iki yanağının kıpkırmızı olduğu belirtilir.²³

Hiz. Peygamber bu öfkesine rağmen, “Ya Resûlallah! İzin ver, şu münafığın boynunu vurayım” diye araya giren Hiz. Ömer’e de müsaade etmemiştir. Sadece, insanların, arkadaşlarını öldürüyor diye kendisine yönelik dedi-kodu çıkarmalarından Allah’a sığındığını belirtmiş; özetle kişinin (ve) arkadaşlarının²⁴ iyi bir müslüman görünmekle birlikte gerçekte dini özümseyemediklerine dikkat çekmiştir.²⁵ Özellikle bu açıklama Resûl’ün^(s) söz konusu kabalığa verdiği tepkideki şiddeti göstermesi açısından kayda değerdir. Esasen insanları toplum içerisinde olumsuz bir şekilde değerlendirmek Hiz. Peygamber’in genel tavrıyla pek uyumsuz. Oysa Resûl-i Ekrem, ilgili şahsın arkadaşlarından bahisle, bu şahıs hakkında dolaylı olarak son derece ağır beyanlarda bulunmuş, alışlagelen âdeti dışında bir tavır sergilemiştir. Bu açıklama -rivayetin seyrinden anlaşıldığı kadarıyla- olay mahallinde yani insanların gözleri önünde yapılmıştır. Hiç şüphesiz bu tepki, nebevî kimliği söz konusu olduğunda Hiz. Peygamber’in ne denli duyarlı davranabildiğinin açık bir delilidir.

4. Olay

Sehl b. Sa’d es-Sâidî’nin (ö.88-91/706-709) şu rivayeti de mevzua bir başka örnek teşkil eder. Rivayete göre bir kadın²⁶ Resûlullah^(s)’a gelerek kendisini ona arz etmiş/evlenme teklifinde bulunmuştu. Konuya ilişkin rivayetlerin bir kısmına göre Allah Resûlü^(s) kadını bir müddet süzmüş, daha sonra başını öne eğerek²⁷ susmuştu.²⁸ Hiç beklemediği böyle bir teklif karşısında Resûl^(s) sanki

23 İlgili şahsın Hiz. Peygamber’e hitabındaki farklılıklar ve Hiz. Peygamber’in bu şahsa yönelik farklı cevapları için bk. İbn Hacer, *Fethu’l-Bârî*, c. XII, s. 306.

24 Hiz. Peygamber, “onun arkadaşları” ifadesiyle bu şahsın ileride kendilerine iştirak edeceği Haricîleri kastetmiş, onların dini yaşamadaki hassasiyet görüntülerine rağmen, bunun özlerine yansımayaacağına işaret etmiştir. Yani Allah’ın bildirmesiyle gelecekte haber vermiş, bir tür mucize göstermiştir.

25 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 353, 354, 355; Müslim, *Sahîh*, Zekât 142; İbn Hibbân, *Sahîh*, c. VII, s. 154 (hno: 4799).

26 Kaynaklarda bu kadının Havle binti Hakîm veya Ümmü Şerîk binti Câbir olduğu ifade edilmektedir. Söz konusu hanımın bu ihtimallerle birlikte Meymûne binti Hâris ya da Zeyneb binti Huzeyme olabileceği de belirtilmiştir. Bk. Kastallânî, *İrşâdü’s-sârî*, c. XI, s. 412; Ali el-Kârî, *Mirkât*, c. VI, s. 355.

27 Metinde de ifade edildiği gibi kimi rivayetlerde Resûlullah’ın^(s) anılan kadına, *şu an evlenmeyi düşünmüyorum*, mealinde cevap verdiği kaydına rastlamaktayız. [Bk. Buhârî, *Sahîh*, Fezâilu’l-Kur’ân 21 (hno: 5029), Nikâh 45 (hno: 5141)]. Bu cevap Hiz. Peygamber’in söz konusu kadını, teklifi üzerine süzdüğüne dair rivayetlerle bağdaşmamaktadır. Zira Hiz. Peygamber’in kadını süzmesi, beğenmesi halinde kadının teklifini kabul edebileceği ihtimalini hatıra getirmekte-

biraz zorlanmıştı. Muhtemelen onun bu tavrını teklife sıcak bakmadığı şeklinde yorumlayan²⁹ bir adam, dayanamayıp hemen araya girmiş, ondan^(s) -şayet bu kadını nikâhlamayı düşünmüyorsa³⁰- kendisine nikâhlanmasını talep etmişti.³¹

Bizim anlayışımız açısından biraz teâmül dışı olmakla birlikte Hz. Peygamber'in şahsına yapılmış böyle bir teklifi, ilgili şahsın araya girerek kendisi için değerlendirme girişiminde bulunması; şık olmayan, aceleci bir davranış olarak gözükmektedir. Zira söz konusu olan, Hz. Peygamber'in hanımı olmaya aday bir kadındır. Kendisine teklifin yapıldığı şahıs Hz. Peygamber değil de bir başkası olsaydı, bu durumda bile yapılanı normal görmek yine de pek mümkün sayılmazdı. Kaldı ki burada teklifin yöneltildiği şahsiyet Hz. Peygamber'in bizzat kendisidir. Hadisin bazı rivayetlerinde kendisine evlenme teklifinde bulunan kadına, Hz. Peygamber'in "şimdilik yeni bir evlilik yapmayı düşünmüyorum" mealinde cevap verdiği yani teklifi geri çevirdiği kaydı mevcuttur.³² Böyle bir kaydın, mezkûr talebi normalleştirdiği düşünülse de Hz. Peygamber'e arz-ı nefisde bulunmuş olan bir hanıma -hem de aynı celsede- tâlip olmak yine pek uygun bir tavır olmasa gerektir.

Ancak İbn Mâce'nin Sünen'inde yer alan kısa bir rivayet, mezkûr talep sahibini tamamıyla tezkiye edici niteliktedir. Zira bu rivayete göre Resûlullah^(s), kendisine evlenme teklif eden kadını evlenmeyi düşünmediği için "Bu kadınla evlenecek kimse var mı?" diye hazır bulunanlara seslenmiş, bahse konu şahıs

dir. Şayet Hz. Peygamber'in o zaman itibarıyla başka bir kadınla daha evlenmek gibi bir niyeti olmasaydı, kadına bu tarz bir bakma gereği duymazdı. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IX, s. 105.

- 28 Bk. Buhârî, *Sahîh*, Fezâilu'l-Kur'ân 22 (hno: 5030), Nikâh 36 (hno: 5126), 38 (hno: 5132), Libâs 49 (hno: 5871); Müslim, *Sahîh*, Nikâh 76; Nesâî, *Sünen*, Nikâh 62 (hno: 3324).
- 29 Nitekim Resûlullah'ın bir müddet beklemesi, onun bu hanımı nikâhlamayı düşünmediği tarzında da yorumlanmıştır. Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VI, s. 355.
- 30 İlgili şahsın araya girerek, "Bu kadını bana nikâhla" tarzındaki talebini, *eğer onunla evlenmeyi düşünmüyorsan*, diye şarta bağlaması, kimi yorumcular tarafından bir nezaket, bir kibarlık ifadesi olarak da değerlendirilmiştir. Bk. Zürcânî, Muhammed, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Beyrut 1990, c. III, s. 167.
- 31 Bk. Mâlik b. Enes, *Muvatta*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-II, Dâru İhyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1985, Nikâh 8; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 336; Buhârî, *Sahîh*, Fezâilu'l-Kur'ân 21 (hno: 5029), 22 (hno: 5030), Nikâh 15 (hno: 5087), 36 (hno: 5126), 38 (hno: 5132), 41 (hno: 5135), Libâs 49 (5871), Vekâle 9 (hno: 2310); Müslim, *Sahîh*, Nikâh 76; İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh 17 (hno: 1889); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Nikâh 30 (hno: 2111); Tirmizî, *Sünen*, Nikâh 22 (hno: 1114); Nesâî, *Sünen*, Nikâh 62 (hno: 3324), 69 (hno: 3343); İbn Hibbân, *Sahîh*, c. VI, s. 157 (hno: 4081); Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, tahk.: M. Atâ, I-XI, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1994, c. VII, s. 385 (hno: 14358), 395 (hno: 14398).
- 32 Bk. Buhârî, *Sahîh*, Nikâh 45 (hno: 5141), Fezâilu'l-Kur'ân 21 (hno: 5029).

ancak o zaman ortaya çıkmıştır.³³ Hâdisenin gelişimi hakikaten böyle ise bu durumda herhangi bir nezaket dışılıktan söz etmek mümkün gözükmemektedir.

Bu bağlamda altı çizilmesi gereken önemli bir husus da olayın yaşandığı zaman ve topluma ilişkin telakki biçimidir. Konuya bu açıdan bakıldığında, kişilerin kültürel seviyelerine göre farklılıklar arz edebilmekle birlikte, o zamanki toplumun genelde bu tür diyalog ve tavırlara pek de kapalı olmadığı anlaşılmaktadır.³⁴

Hız. Peygamber'in Tepkisi

Resûlullah^(s) bu şahsın talebini olgunlukla karşılamış, öfke ve rahatsızlık anlamına gelebilecek herhangi bir olumsuz tepkide bulunmamıştır. Üstelik söz konusu kişiye, yanında mehir olarak kadına verebileceği bir şeyinin olup olmadığını sormuş, olumsuz cevap alınca da araştırmasını önermiştir. Hız. Peygamber buna rağmen bir şey bulamayan şahsa "Kur'ân-ı Kerimden ezberindekileri öğretmesi şartıyla" kadını nikâhlamıştır.

Hülasa Allah Resûlü^(s) beşerî ilişkilere dair pek usul bilmediği anlaşılan ilgili şahsı teklifinden ötürü azarlamamış, onun pek yakışık almayan bu tavrını yine onun konumundan dolayı olsa gerek hoş görmüştür. Hatta bununla yetinmeyip talebini yerine getirmek için alternatifler sunarak ona kolaylık bile göstermiştir.³⁵

5. Olay

Konuya ilişkin bir örneği de Enes b. Mâlik (ö.93/711-12) nakleder: Enes'in^(ra) anlattığına göre Resûlullah^(s)'in çorba yapmakta mâhir Fars asıllı bir komşusu

33 Bk. İbn Mâce, *Sünen*, Nikâh 17 (hno: 1889).

34 Ancak mesele sadece o günkü toplumun telakki biçimiyle alakalı olmasa gerekir. Zira konu, Hız. Peygamber'in koyduğu bazı ölçülerle uzaktan da olsa ilintili gözükmemektedir. Bu ölçü; olumsuz cevap almadığı ya da dünürlüğü bırakmadığı müddetçe hiç kimsenin dünürlüğü üzerine dünürlük yapılmamasıdır. Bu, Hız. Peygamber'in bizzat ortaya koyduğu hukukî ve aynı zamanda ahlâkî bir prensiptir. [Bk. Buhârî, *Sahîh*, Nikâh 46 (hno: 5142, 5144), Buyû 58 (hno: 2140); Müslim, *Sahîh*, Nikâh 49, 50]. Hemen belirtelim ki, buradaki nehiyle mezkûr hâdise arasında *tafâflar ve rolleri açısından* bir aynılık söz konusu değildir. Ancak bahse konu olayda Hız. Peygamber daha henüz kararını bildirmemişken, ilgili şahsın araya girerek kendisi için talepte bulunması her ne kadar Hız. Peygamber'in sakındırdığı tavırla birebir örtüşmüyorsa da böylesi bir hareketi görgü kuralları yani ahlâkî davranış açısından mezkûr nehyin tamamen uzağında göremeyiz.

35 Bk. Alternatif sunmanın (tahyîr) bir tür kolaylaştırma olduğuna ilişkin değerlendirme için bk. Kavaklıoğlu, *Hız. Peygamber'in Sünnet'inde Orta Yol*, ss. 81-84.

vardı. Bu şahıs Hz. Âişe'nin (ö.58/677) de hazır bulunduğu bir ortamda Resûlullah'a gelerek pişirdiği çorbadan ikram etmek üzere el işaretiyle onu davet eder. Resûlullah da Hz. Âişe'yi gösterir, yani "onu da davet et" demek ister. Fârisî komşu eliyle "olmaz" işareti yapar. Ravi Enes'in beyanına göre beden dili üzerinden yürütülen bu iletişim iki veya üç kez tekrar eder.³⁶

Hadisin Ahmed b. Hanbel ve Müslim'deki rivayetlerine göre Resûlullah'ın^(s) Hz. Âişe konusundaki ısrarı³⁷ üzerine Fârisî komşunun, ancak üçüncüsünde beraber gelmelerini kabul ettiği bilgisi yer alır.³⁸

Her şeyden evvel burada söz konusu olan, Hz. Peygamber'e yönelik muhabbetin bir tür yansımasıdır. Belli ki, Fârisî komşu mâhir olduğu bir konuda Hz. Peygamber'e ikramda bulunarak onun gönlünü kazanmak, ona bizzat evinde yemek yedirerek hanesini şereflelendirmek istemiştir. Esasen bu tavır sahâbe arasında yaygın bir uygulamadır. Bazen bu tür bir düşünce³⁹ veya onun yüzünde gözlenen bir açlık belirtisi⁴⁰ böylesi uygulamaların sebebi oluvermiştir.

İlgili şahsın niyeti bu olmakla birlikte davet esnasında Hz. Peygamber'e karşı sergilediği tavrı, nezakete uygun görmek de mümkün değildir. Zira başkalarının hazır bulunduğu bir ortamda davetin sadece tek kişiye yöneltilmesi, daha da ötesi; bazı rivayetlere göre davetin sanki oradakilere fark ettirmemek için el işaretiyle yapılması, genel nezaket kuralları açısından şık bir davranış olmasa gerektir. Hele hele davet edilen Hz. Peygamber, fark etmesi istenmeyen de muhterem eşi olursa, bu yakışsızlık daha da katlanır. Üstelik bahse konu komşunun Resûlullah'ı eşiyle birlikte kabul etmeme yönündeki tavrı, Resûlullah^(s)'in ısrarına rağmen ortaya çıkmış kararlı bir tavidir. Nevevî, Fârisî

36 Bk. Nesâî, *Sünen*, Talâk 23 (hno: 3419).

37 Anlaşılan o ki, burada Hz. Peygamber'in Hz. Âişe konusundaki ısrarı; Âişe^(ra)'ın kendi eşi olması sebebiyle değildir. Bilakis burada söz konusu olan, Hz. Peygamber'in tek başına bulunmadığı bir ortamda davetin sadece kendisine yapılmış olmasına ve bunu da yanındakine farketmeme çabasına yöneliktir. Zira bu tavır, insani ilişkiler açısından hemen her zaman ve zeminde hoş karşılanmayacak bir davranış olsa gerektir.

38 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 123; Müslim, *Sahih*, Eş'ribe 139.

39 Bk. Mâlik, *Muvatta*, Nikâh 51; Buhârî, *Sahih*, Et'ime 4 (hno: 5379), 36 (hno: 5436), 38 (hno: 5439); Müslim, *Sahih*, Eş'ribe 144; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Et'ime 22 (hno: 3782). Bazı kaynaklarına işaret ettiğimiz, [bir terzinin Resûlullah'ı^(s) davet edip yemek ikram etmesiyle ilgili] bu rivayeti; Resûl'ün hoşnutluğunu kazanma, onunla haneyi şerefleendirme amaçlı bir davet olarak hatırlayabiliriz.

40 Bk. Mâlik, *Muvatta*, Sıfatü'n-Nebî 19; Buhârî, *Sahih*, Eymân 22 (hno: 6688), Et'ime 6 (hno: 5381), Menâkıb 25 (hno: 3578); Müslim, *Sahih*, Eş'ribe 142; Tirmizî, *Sünen*, Menâkıb 6 (hno: 3873). Benzeri bir rivayet için bk. Müslim, *Sahih*, Eş'ribe 141.

komşunun Hz. Âişe'yi davet etmemesine ve ilk iki seferde davet etmemekteki ısrarına sebep olarak muhtemelen yemeğin az oluşunu ve Âişe'nin gelmesi halinde Hz. Peygamber'e bol şekilde ikramda bulunamayacağı endişesini göstermektedir.⁴¹

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Pek tabii ki böylesi şık olmayan bir davranış sonrasında Resûlullah'ın tavrının ne olduğu, merak konusudur. O^(s), hiç tereddüt göstermeden bir incelik örneği vermiştir. Hz. Âişe'ye, dolayısıyla kendisine karşı belki farkında olmayarak ısrarlı şekilde yapılan bu kabalığa hiç gönül koymamış, Hz. Âişe ile birlikte komşuyu takip ederek evine gitmişler, ikramını kabul etmişlerdir. Esasen bazen ikramın kabulü, ikram sahibine ayrıca bir ikram sayılır. Buna göre Allah Resûlü mezkûr komşusunun ikramını kabul etmekle ona bir tür ikramda bulunmuştur.

6. Olay

Keza bir a'râbînin⁴² Resûlullah'ın^(s) peşinde namaz kıldığı bir esnada⁴³, "Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet et.⁴⁴ İkimizden başka kimseye rahmet

41 Bk. Nevevî, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, Beyrut 1972, c. XIII, s. 210. Yemeğe Hz. Âişe'yi de davet etmesi sebebiyle Fârisî komşunun Hz. Peygamber'e bol miktarda ikramda bulunamaması, esasen Hz. Âişe'yi davet esnasında görmezden gelmesinden daha yakışsız bir durum değildir. Dolayısıyla Nevevî'nin bu yorumu, biraz zorlama bir yorum gibi gözükmektedir.

42 Bu kişinin Zülhüveysra ya da Akra' b. Hâbis olabileceği ileri sürülmüştür. Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. XIII, s. 46.

43 Hadisin bazı rivayetlerine göre "Allah'ım! Bana ve Muhammed'e rahmet et, ikimizden başkasına rahmet etme" diye veya benzeri ifadelerle yapılan dua, Resûlullah^(s) mescidde otururken, mescide gelip iki rekat namaz kılan bir a'râbînin namazı sonrasında yaptığı duadır. [Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 239; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tahâre 136 (hno: 380); Tirmizî, *Sünen*, Tahâre 112 (hno: 147); Nesâî, *Sünen*, Tahâre 20 (hno: 1217)]. Kimi rivayetlerde Resûlullah^(s) otururken mescide gelen a'râbînin namaz kılmasından söz edilmemiş, doğrudan yaptığı bu duaya yer verilmiştir. [Bk. Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 176 (bâb: 278, hno: 641); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâre 78 (hno: 529, 530); İbn Hibbân, *Sahîh*, c. II, s. 340 (hno: 1399)]. Bazı rivayetlere göre ise, zikredilen dua, bahse konu kişi tarafından Hz. Peygamber'in peşinde namaz kıldıktan sonra devesine dönüp ayrılışı esnasında devesi üzerinde yapılmıştır. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 312; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 37 (hno: 4885); Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbîh*, tahk.: N. el-Albanî, I-III, Beyrut 1985, c. III, s. 1363 (hno: 4858); Heysemî, Nureddin, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1982, c. X, ss. 213-214.

44 Bir a'râbiye ait olan bu dua bazı rivayetlerde, "Bana ve Muhammed'e rahmet et, ..." yerine, "Beni ve Muhammed'i (tek başımıza) bağışla..." şeklinde farklılık göstermektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 171, 503; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 176 (bâb: 278, hno: 641); İbn Mâce, *Sünen*, Tahâre 78 (hno: 529); İbn Hibbân, *Sahîh*, c. II, s. 340 (hno: 1399).

etme"⁴⁵ diye duada bulunması, Hz. Peygamber'in şahsına yönelik olmasa da onun huzurunda işlenmiş bir tür sıradışlıktır.

Bu tarz bir yaklaşım, nefsin ön plana çıkarıldığı ve Hz. Peygamber haricindeki dâhilerin dışarıda bırakılması bir yana, onlar için mahrumiyetin dilendiği bir dua olması sebebiyle görünürde fevkalade bir bencillik örneği oluşturmaktadır. Nefsi ön plana çıkaran yaklaşımların ise, tepki çekeceği ve sahibini sosyal ortamda sevimsiz kılacağı muhakkaktır.

Ancak bedevî kültürünün bir tür yansıması olarak ortaya çıkan bu tavrı; diğer insanlar için mahrumiyetin amaçlandığı bir dilek, bir beddua gibi görmekten ziyade, Hz. Peygamber'e bir jest ya da onun dikkatini çekme, tevaccühünü kazanma, başkalarından ayrı olarak Hz. Peygamber'le bir çizgide buluşma, sadece Hz. Peygamber'le paylaşma niyetli masumane bir çıkış olarak değerlendirilmek de mümkündür.

Halbuki Kur'an-ı Kerim, "*Ey Rabbimiz! Bizi ve bizden önce iman etmiş olan kardeşlerimizi bağışla!...*"⁴⁶ âyetiyle istemede bir ölçü vaz etmekte, bizleri, "Ben" yanında "Biz" demeye özendirilmektedir. Diğer taraftan başkaları için de istemeyi olgun mü'min olmanın şartlarından sayan bizzat Peygamber'in kendisidir.⁴⁷ Referans aldığımız kaynaklar bize bu ölçüleri sunar ve bizden böyle davranmamızı isterken "Ben" merkezli bir bakışı, hem de dini bir faaliyet esnasında ön plana çıkarmak, nezaketle uyuşmayan bir tarz olsa gerektir.

Kaldı ki Allah'ın rahmeti geniştir. Rahmetine bir sınır çizmek mümkün değildir. Durum böyle iken duaya sınır getirmek, geniş olan rahmetin dar tutulması demektir.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Söz konusu a'rabîye Resûlullah'ın tavrı rivayetlere göre farklılık arz etmektedir: Bir rivayete göre Allah Resûlü^(s) bu şekilde dua eden a'rabîye gülmüş "*Allah'ın geniş olan rahmetini daralttın*"⁴⁸ diye karşılık vermiştir. Bir diğerine göre de "*Geniş olan rahmeti dar bir çerçeveye hapsettin, yazık sana!*"⁴⁹ diye tepkisini sadece

45 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 283; Buhârî, *Sahîh*, Edeb 27 (hno: 6010); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Salât 148, 149 (hno: 882); Nesâî, *Sünen*, Tahâre 20 (hno: 1217).

46 Bk. el-Haşr, 59/10.

47 Bk. Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Dâru'l-kalem, Dimeşk 1991, Rikâk 29 (hno: 2639); Buhârî, *Sahîh*, İmân 7 (hno: 13); Müslim, *Sahîh*, İmân 71; Tirmizî, *Sünen*, Kıyâme 60 (hno: 2517).

48 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 503; İbn Mâce, *Sünen*, Tahâre 78 (hno: 529).

49 Bk. İbn Mâce, *Sünen*, Tahâre 78 (hno: 530). Hâfız Ahmed b. Ebî Bekr el-Büsürî (ö.840/1436)

sözlü olarak dile getirmiştir. Esasen lafızlar farklı da olsa Hz. Peygamber'in mukabelesi ağırlıklı olarak "Allah'ın geniş olan rahmetini daralttın"⁵⁰ şeklinde gerçekleşmiştir.⁵¹ Bu konuda en sert tepki, Ebû Dâvûd'da geçen rivayette yer almaktadır. Bahse konu rivayete göre Resûlullah(s) "Ne dersiniz? Allah'ın rahmetini tahsis ederek daraltan bu adam mı yoksa devesi mi daha câhil?"⁵² diye tepki vermiştir. Yani bu adam rahmet-i ilâhînin genişliğini bilmeyecek kadar câhil mi? Bunu, ancak câhil birisi söyler,⁵³ diyerek böyle bir sözün telaffuz edilmemesi gerektiğini vurgulu bir şekilde tenbihlemiştir.

Pek tabîî ki, Resûlullah'ı böylesi bir tepkiye iten sebep; dini bir konuda sergilenen hatalı telakki biçimidir. Bundan dolayı tepkisi, aynı zamanda hatayı ıslah edici/öğretici bir nitelikte olmuştur. Şayet buradaki cehâlet doğrudan şahsına yönelseydi, Resûl'ün kendi adına böyle bir tepki vermesi zaten söz konusu olmazdı.

7. Olay

Hz. Peygamber, ashabından bazılarıyla birlikte eşlerinden birinin evinde bulunduğu bir sırada, bir başka eşi tarafından kendilerine gönderilen yiyecek dolu tabağın evinde bulunduğu eşi tarafından, el darbesiyle düşürülmesi⁵⁴, yine nezaketsizlik olarak dikkat çeken bir başka hâdisedir. Hemen tüm tariklerinin Enes^(ra)'e dayandırıldığı bu rivayetlerin çoğunda; ne o an itibarıyla Hz. Pey-

Kütüb-i sitte içerisinde sadece İbn Mâce'de yer alan rivayetlerin sıhhat derecesini göstermek üzere kaleme aldığı, *Kitâbu zevâid-i İbn Mâce* isimli eserinde ilgili rivayete alâkalı olarak, içerisinde bulunan bir raviden dolayı senedinin zayıf olduğunu söyler. Bu kayıt İbn Mâce'de, söz konusu rivayetin hemen altında yer almaktadır.

- 50 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. II, s. 239, 283; Buhârî, *Sahîh*, Edeb 27 (hno: 6010); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Tahâre 136 (hno: 380), Salât ss. 148-149 (hno: 882); Tirmizî, *Sünen*, Tahâre 112 (hno: 147); Nesâî, *Sünen*, Sehv 20 (hno: 1216, 1217).
- 51 Yine Ahmed b. Hanbel'in, *Müsned*'inde (c. II, s. 171) ve Buhârî'nin el-Edebü'l-müfred'inde [s. 176 (bâb: 278, hno: 641)] yer alan rivayetlere göre ise, Resûlullah'ın a'rabîye karşı ifadesi, "Pek çok insandan rahmeti/mağfireti engellemiş oldun" şeklindedir.
- 52 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 312; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 37 (hno: 4885); Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, c. X, ss. 213-214. Ahmed b. Hanbel ve ayrıca Heysemî'nin Taberânî kaynaklı rivayetinde, Resûlullah'ın^(s) mezkûr tepkisine ilave olarak; Allah'ın rahmeti yüz parçaya bölündüğü, doksan dokuzunu kendi nezdinde tutarak yalnız birini yeryüzüne indirdiği ve işte bu rahmet sebebiyle insanı, cini, hayvanatı tüm mahlukatın birbirine şefkatle yaklaştığı yönünde bir kayıt vardır.
- 53 Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VIII, s. 598.
- 54 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 105, 263; Dârimî, *Sünen*, Buyû 58 (hno: 2500); Buhârî, *Sahîh*, Nikâh 108 (hno: 5225); İbn Mâce, *Sünen*, Ahkâm 14 (hno: 2334); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Buyû 90 (hno: 3567); Nesâî, *Sünen*, İşretü'n-nisâ 4 (hno: 3944, 3945); Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, tahk.: M. Şekûr, I-II, Beyrut 1985, c. I, s. 342 (hno: 568).

gamber'in evinde bulunduğu eşinin ismi, ne de yemek gönderen eşinin ismi yer almaktadır.⁵⁵ Bununla birlikte hadisin bazı rivayetlerinde; Hz. Peygamber'in yanında bulunduğu eşinin Hz. Âişe⁵⁶ yemek gönderenine Zeyneb binti Cahş⁵⁷ (ö.20/641) veya Ümmü Seleme⁵⁸ (ö.20/640) ya da Hafsa⁵⁹ (ö.41/661) olabileceğine işaret edilmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla hâdis; Resûlullah(s)'ın hanımları arasındaki tabî rekâbetin bir tür yansımasıdır. Farkı; bu rekâbetin biraz aşırı, sınırları zorlayıcı boyutta olması, daha da önemlisi; Hz. Peygamber'in huzurunda yaşanması, üstelik onun için gönderilen bir yemeğin olaya konu yapılmasıdır. Hele hele bazı rivayetlere göre bu işlemin, Hz. Peygamber'in eline vurularak gerçekleştirilmesi,⁶⁰ hâdisiye daha da nazik olmayan bir niteliğe büründürmektedir. Bununla birlikte bu tavır, Hz. Peygamber'in manevi kimliğini hedef almış bir hareket olarak değerlendirilemez. Olaya; bir ev hali, aile bireyleri arasında yaşanmış kıskançlık temelli tatsız bir hâdis gözülle bakmak daha doğru bir bakış olsa gerektir. Ancak gerekçesi ne olursa olsun böylesi bir tavrın nezaket dışılığı ortadadır.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Söz konusu olaya Resûlullah'ın tepkisine gelince bu gerçekten merakı celbeden bir konudur. Acaba hanımların hırçınlıklarına anlayışla yaklaşılmasını, evliliğin selameti açısından gerekli gören ve bunu önemle tavsiye eden Allah Resûlü'nün bu olay karşısındaki tutumu ne olmuştur? Hemen ifade edelim ki, bu ağır tahrik karşısında o, herhangi bir şekilde mukabeleye yönelmemiş, yaygı üzerine dağılan yemek parçalarını toplayarak "Ananız kıskandı."⁶¹ Haydin yi-

55 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 105, 263; Dârimî, *Sünen*, Buyû 58 (hno: 2500); Buhârî, *Sahih*, Nikâh 108 (hno: 5225); İbn Mâce, *Sünen*, Ahkâm 14 (hno: 2334); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Buyû 90 (hno: 3567); Nesâî, *Sünen*, İşretü'n-nisâ 4 (hno: 3944).

56 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. III, s. 105; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c. VI, s. 85 (hno: 3339); Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, c. I, s. 342 (hno: 568).

57 Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. XI, s. 591.

58 Bk. Nesâî, *Sünen*, İşretü'n-nisâ 4 (hno: 3945); Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, c. I, s. 342 (hno: 568).

59 Bk. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, c. VI, s. 85 (hno: 3339); Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. XI, s. 591.

60 Bk. İbn Mâce, *Sünen*, Ahkâm 14 (hno: 2334); Nesâî, *Sünen*, İşretü'n-nisâ 4 (hno: 3944).

61 Tıybî, bu ifadenin aynı zamanda hâdisiye duyan tüm mü'minlere de yönelik olduğunu, bunun Hz. Âişe'yi yaptığından dolayı eleştirmemeleri için Resûlullah(s) tarafından dile getirilmiş bir özür anlamı taşıdığını söyler. Kıskançlık duygusunun karşı koyulamaz bir şekilde her insanda mevcut olduğunu, Hz. Âişe'yi böyle bir tavra iten sâikin de bu duygu olduğunu belirtir. [Bk. Ali el-Kârî, *Mirkâtu'l-mefâtih*, c. VI, s. 143 (hno: 2940)]. Bahis mevzuu rivayete eserinin

yin!" buyurmuş, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranmıştır. Ev sahibi hanımı kendi yaptığı yemeği getirinceye kadar, yemek gönderen eşinin hizmetçisini bekletmiş, tabak boşaldığında boş tabağı yemek gönderen eşine yollamış, kırılan tabağı da ev sahibi eşine bırakmıştır.

Görülen o ki Resûlullah^(s) yapılan ağır da olsa, ardındaki tabîî duyguyu ön plana çekerek, olayın tabîî boyutta algılanmasını sağlamıştır. Diğer taraftan yemek gönderen eşine; kırılan tabağı değil de kırılan eşine ait tabağı göndererek onun jestine bu şekilde bile olsa mukabelede bulunmayı ihmal etmemiştir. Buna karşın, kırılan tabağı kırılan eşine bırakarak bir anlamda zararı da ona tazmin ettirmiştir.

İbn Mâce'de yer alan bir rivayete göre bir adam Ümmü'l-mü'minîn Hz. Âişe'ye Resûlullah'ın^(s) ahlâkından sormuş, o da "Sen Kur'ân'ı ve onun Peygamber'e yönelik, "Şüphesiz sen yüce bir ahlâk üzeresin"⁶² hitabını okumuyor musun? diye mukabelede bulunmuş daha sonra adama bahse konu olayı anlatmıştı. ⁶³ Bu anlatım; Hz. Peygamber'e ait tavrın, Hz. Âişe tarafından onun güzel ahlâkının çarpıcı bir delili⁶⁴ olarak görüldüğünü belgelemekte, aynı zamanda kendisinin ona yönelik takdir ve hayranlığını da ortaya koymaktadır.

8. Olay

Hız. Peygamber Huneyn'de yenilgiye uğrayıp kaçarak kısmen Tâif kalesine sığınan Hevâzin ve Evtâs kabilelerine ait kuvvetleri takip amacıyla Tâif'e yönelmişti. Dolayısıyla elde edilen ganimetleri dağıtmaya fırsat bulamamış, Cî râne'de bekletmişti. Bu esnada bedevi Araplar ganimet mallarından vermesi için kendisine takılmışlar, hatta *semura* denilen dikenli ağaçların bulunduğu yöne sığınmaya onu mecbur bırakmışlardı. Derken dikenler Resûlullah'ın ridasına takılmış,⁶⁵ Resûlullah da durup onlardan ridasını vermelerini istemiş-

Nikâh Bölümü, Gayret/Kıskançlık Bâbı'nda yer veren Buhârî de sanki bu tasarrufla Hz. Âişe'den sadır olan tavrın kıskançlık nedeniyle geliştiğine işaret etmektedir. [Bk. Buhârî, *Sahih*, Nikâh 77 (Bâbu'l-ğayreti)]. İbn Hacer de şârihlerin hemen hepsinin Hz. Peygamber'in bu ifadesinde; kıskanç bir hanımın kıskançlık duygusuyla yaptığı hatadan dolayı sorumlu tutulamayacağına, zira böyle bir duygu yoğunluğu ortamında kadının mantığıyla hareket edemeyebileceğine dair işaret bulunduğunu görüşünde olduklarını belirtir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IX, s. 236.

62 Bk. el-Kalem, 68/4.

63 Bk. İbn Mâce, *Sünen*, Ahkâm 14 (hno: 2333).

64 Ali el-Kâri de Resûlullah'ın bu tavrını; onun doruk noktasına ulaşmış hilim ve tevâzuunun, hoş geçimliliğinin bir göstergesi olarak değerlendirir. Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VI, s. 143.

65 Ridâsının dikenlere takılması, Arapların onu Resûlullah'ın sırtından çekip çıkarmaları şeklin-

ti.⁶⁶ Farklı bir rivayete göre de Resûlullah'ı mezkûr amaçla sıkıştıran bedevî araplar devesinin yoldan çıkmasına, *semura* denilen dikenli ağaçların bulunduğu ağaçlık mevkiye dalmasına sebep olmuşlardı. Burada dikenler Resûl'ün^(s) sırtını yırtmış, üzerinden ridasını sıyırmıştı.⁶⁷ Pek tabî ki onun maruz kaldığı bu tavır da kendisine yöneltilen kaba muamelelerden biridir.

Hız. Peygamber'in Tepkisi

Konuya ilişkin rivayetlerin devamından Resûl-i Ekrem^(s)'in onlara, "Hırkamı bana geri veriniz. (Şu gördüğünüz) dikenli ağaçlar sayısınca (ganimet) hayvanı olsa, mutlaka aranızda pay ederdim. O zaman benim cimri, yalancı ve korkak olmadığımı anlardınız"⁶⁸ diye mukabele ettiğini öğrenmekteyiz. Bir başka rivayete göre ise, Resûlullah^(s) hırcasını geri vermelerini talep etmiş ve onlara; kendisinin ganimet mallarını aralarında pay etmeyeceğinden mi endişe duyduklarını sormuş, sözlerine devamla nefsinin kudret elinde tutan Yaratıcı üzerine yemin ederek, Allah'ın Tihâme'deki *semure* ağaçları kadar ganimet hayvanı vermesi halinde bile, hiç tereddüt etmeden mutlaka aralarında pay edeceğini vurgulu bir şekilde dile getirmiştir.⁶⁹

Oysa Allah Resûlü sadece bir peygamber değil siyasî otoritenin de başı, aynı zamanda bir komutandı. Yani yetki ve gücü temsil ediyordu. Üstelik bu, Huneyn seferi sonrası yaşanan bir olaydı. Kendisi de Huneyn'in muzaffer komutanıydı. Esasen bir işaretiyle bile onları bertaraf etme imkânına sahipti. Ancak muteber olan, güce ve imkâna rağmen hoş görebilmektir. İşte cehâlet sâikiyle hareket eden bu câhiller grubu karşısında sanki kurtuluş arayan biri gibi davranırken Resûl-i Ekrem^(s)'in tavrı da güce ve imkâna rağmen hoş görmek olmuştur.

de de yorumlanmıştır. Bk. Aynî, *Umdetu'l-kâri*, c. XII, s. 215; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. VI, s. 350, c. VII, s. 76.

66 Bk. Vâkıdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkıd, *Kitâbu'l-Megâzî*, tahk.: M. Jones, I-III, Beyrut 1984, c. III, s. 942; Mâlik, *Muvatta*, Cihâd 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 82, 84, c. II, s. 184; Buhârî, *Sahîh*, Cihâd 24 (hno: 2821), F. Humus 19 (hno: 3148); İbn Hibbân, *Sahîh*, VII, 155 (hno: 4800).

67 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. VI, s. 293.

68 Bk. Vâkıdî, *Megâzî*, c. III, s. 942; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 82; Buhârî, *Sahîh*, Cihâd 24 (hno: 2821), F. Humus 19 (hno: 3148).

69 Bk. Mâlik, *Muvatta*, Cihâd 22; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 84; İbn Hibbân, *Sahîh*, c. VII, s. 155 (hno: 4800).

9. Olay

Resûlullah'ın, Zeyneb binti Cahş^(ra) ile evlenmesi sebebiyle verdiği düğün yemeğinde yaşanan bir hâdise de konunun farklı bir örneği olarak burada zikre değerlidir. Muhtelif hadis kaynaklarında Enes b. Mâlik kanalıyla yer alan rivayetlere göre Resûlullah^(s) söz konusu yemeğe kalabalık bir davetli topluluğu çağırılmış, davetlilerin yemeğe onar onar alınmasını tenbihlemiştir. Bu doğrultuda on kişilik bir grup içeri alınıyor, yemeklerini yiyip çıktıktan sonra, yeni bir on kişi buyur ediliyordu. Bu minval üzere pek çok kişiye yemek ikramında bulunulmuş⁷⁰, ancak son giren grup yemeği yedikten sonra hane-i saâdeti boşaltmamış havadan sudan bahislerle konuşmayı uzattıkça uzatmışlardı.⁷¹

Allah Resûlü onların bu umursamaz tavırlarından ötürü rahatsız olmuş, yemek sonrası gereksiz yere sohbeti uzatmalarından oldukça sıkılmıştı.⁷² Zira düğün yemeği için davet edilmişler, yemeklerini de yemişlerdi. Ortama göre uygun olan, konuşmayı uzatmadan müsaade alıp oradan ayrılmalıydı.⁷³ Ancak onlar böyle davranmak yerine, belki farkında bile olmadan ortamı umursamaz bir rahatlık/nezaketsizlik sergilemişler, böylece Resûl^(s)'ün üzülmüne neden olmuşlardı.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Resûlullah^(s) Efendimiz onların bu umursamaz tavırları karşısında, "Kalkın, dağılın" demeye utanmış, rahatsızlığını ancak yanlarından kalkarak⁷⁴ anlatmaya çalışmıştı. Diğer eşlerini dolaşmış, her birine selâm verip hatırlarını sormuş; oyalanmanın yollarını aramıştı. Ancak bir müddet sonra döndüğünde oturanların hâlâ sohbe devam ettiklerini görmüş, içeriye girmeyerek tekrar geri gitmişti. Nihayet bunlar da evden ayrılmışlar, Resûl'ün hizmetkârı Enes de du-

70 Bazı rivayetlerde bu şekilde yemek yiyen davetli sayısının 300 civarında olduğu kaydı yer alır. (Bk. Müslim, *Sahih*, Nikâh 94; Nesâî, *Sünen*, Nikâh 84 (hno: 3371).

71 Bk. Buhârî, *Sahih*, Nikâh 65 (hno: 5163), Tefsîr, Tefsîru sûreti'l-Ahzâb 8 (hno: 4791-4794, İsti'zân 33 (hno: 6271); Müslim, *Sahih*, Nikâh 89, 92-95.

72 Esasen Hz. Peygamber'in hizmetkârı olan ravi Enes'in tasalanması; onların rahat tavırlarının Resûlullah'ın^(s) üzmesiyle alâkalıdır. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IX, s. 135.

73 İbn Hacer ve Kastallânî gibi yorumcular da amacın gerçekleştikten sonra oturmayı uzatmanın uygun olmadığını, bunun ev sahibini diğer işlerinden alıkoyacağını ve dolayısıyla onu sıkıntıya sokacağını ifade ederler. Bk. *Fethu'l-Bârî*, c. XI, s. 67; *İrşâdü's-sârî*, c. XIII, s. 325.

74 Bazı rivayetlerde Resûlullah'ın; davetlilerin yanından kalkmadan evvel kalkmaya hazırlanıyor gibi yaptığı, gitmeleri için onlara bu şekilde mesaj verdiği, ancak onların gitmeyip hâlen sohbeti sürdürdüklerini gördüğünde de yanlarından çıktığı bilgisi mevcuttur. Bk. Buhârî, *Sahih*, Tefsîr, Tefsîru sûre 33/6 (hno: 4791).

rumu Resûlullah'a haber vermiş, bunun üzerine Allah Resûlü, Zeyneb'in odasına dönmüştü.⁷⁵

Görüldüğü gibi Peygamber^(s) bahse konu kişilerin umursamaz tavırlarından duyduğu rahatsızlığı ancak beden diliyle anlatmaya çalışmış, ne var ki, onlar verilen mesajları almayarak rahat tavırlarını sürdürmüşlerdir. O^(s), bu durumda bile onlara kalkıp gitmeleri konusunda bir şey diyememiş; utanmıştır.

10. Olay

Hz. Ebû Bekir (ö.13/634) ve Ömer'in (ö.23/643) Hz. Peygamber'in yanında bir konu hakkında münakaşaya tutuşup birbirlerine karşı seslerini yükseltmeleri, yine Resûl'ün huzurunda işlenmiş nazik olmayan tavırlardan bir diğerini teşkil eder.

Rivayete göre Hz. Ebû Bekir ve Ömer, Benî Temîm Kabilesine⁷⁶ onlardan kimin lider olacağına ilişkin Hz. Peygamber'e farklı isimler önermişlerdi. Ancak önerilerindeki bu farklılık her ikisi tarafından birbirlerine karşı bir restleşme şeklinde algılanmış ve neticede Hz. Peygamber'in huzurunda aralarında oldukça yüksek tonlu bir münakaşaya dönüşmüştü.⁷⁷

Hiç kuşkusuz herhangi üçüncü bir şahsın yanında münakaşa etmek, sesi yükseltmek; söz konusu şahsa karşı da bir tür nezaketsizlik demektir.⁷⁸ Hele hele bu kişi Hz. Peygamber olursa durum daha da ciddiyet kazanır.

75 Bu olay üzerine mü'minler; zamanını gözetlemeksizin bir yemeğe davet edilmedikçe Peygamber'in evine girmemeleri, yemek yendiğinde de sohbete dalmayıp hemen dağılmaları konusunda uyarılmışlar; bu tarz hareketlerin Peygamber'i üzeceği, onun ise, rahatsızlığını dile getirmekten utanacağı, oysa Allah'ın hakkı söylemekten çekinmeyeceği kendilerine beyan edilmiştir. Bk. el-Ahzâb,33/53.

76 Benî Temîm Kabilesi'nin Hz. Peygamber'e gelişi, yanlarına çıkması için kaba bir şekilde kendisine seslenmeleri ve talepleriyle ilgili olarak bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. IV, ss. 206-213.

77 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 6; Buhârî, *Sahîh*, Megâzî 69 (hno: 4367), Tefsîr, Sûretü'l-Hucurât 1, 2 (hno: 4845, 4847), İ'tisâm 5 (hno: 7302); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîr, Sûretü'l-Hucurât 1 (hno: 3262); [Tirmizî şârihi Mübârekfûrî, *Tuhfe*'sinde Buhârî rivayetinin Tirmizî'nin bu rivayetinden daha güvenilir olduğunu, zira Tirmizî'nin ilgili rivayetinin senedinde Müemmel b. İsmâîl'in yer aldığını, söz konusu râvinin "sadûk" olmakla beraber hafızasının iyi olmadığını belirtir. Bk. Mübârekfûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed, *Tuhfetü'l-ahvezî*, I-X, Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, Beyrut 1990, c. IX, s. 108; Nesâî, *Sünen*, Kudât 6 (hno: 5351).

78 Bk. Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, I-V, Dâru'l-hayr, Beyrut 1992, c. V, s. 69.

Hz. Peygamber'in tepkisi

Konuya ilişkin rivayetleri tetkik ettiğimizde huzurunda farkında olunmadan gelişen bu tavra karşı Hz. Peygamber'in herhangi bir tepkisine rastlamamaktayız.⁷⁹ Ancak bu rivayetlerin tamamında olay akabinde, "Ey İman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesinin üstüne yükseltmeyin. Birbirinize bağırdığınız gibi Peygamber'e yüksek sesle bağırmanın, yoksa siz farkında olmadan amelleriniz boşa gidiverir. ..." ⁸⁰ beyanlarıyla tüm inananlar ve bu genel ifade üzerinden özellikle Hz. Ebû Bekir ve Ömer uyarılmışlardır.⁸¹ Hz. Peygamber'in şık olmayan bu tavra tepki vermemesi, belki de verilecek bu ilâhî uyarıyı bilmesinden olsa gerektir.

11. Olay

Bir gece teheccüd namazına uyandırmak için kapılarını çalan Resûlullah^(s)'a Hz. Ali'nin verdiği cevap da konuya teşkil ettiği örneklik açısından kayda değerdir. Hz. Ali'nin (ö.40/660) beyanına göre bir gece Hz. Fâtıma (ö.11/632) ile uyuyorlarken Allah Resûlü teheccüd namazına uyandırmak için gelerek "Namaz kılmayacak mısınız?" diye seslenmiş, Hz. Ali de Resûlullah'ın bu ikazı karşısında "Ya Resûlallah! Hayatımız Allah'ın iradesi/kudreti altındadır. Bizi uyandırmayı dilerse uyandırır" ⁸² diye karşılık vermişti.⁸³

79 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 6; Buhârî, *Sahîh*, Megâzî 69 (hno: 4367), Tefsîr, Sûretü'l-Hucurât 1, 2 (hno: 4845, 4847), İ'tisâm 5 (hno: 7302); Tirmizî, *Sünen*, Tefsîr, Sûretü'l-Hucurât 1 (hno: 3262); Nesâî, *Sünen*, Kudât 6 (hno: 5351); Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, c. IX, s. 108.

80 el-Hucurât, 49/2-3. Âyetin devamı Hz. Peygamber, eşlerinden birinin odasında istirahat ederken bir öğle vakti gelerek, Hz. Peygamber'e, "Yanımıza çık" diye kaba bir şekilde seslenen Temîm Oğullarına mensup kişilerin yerilmesine yöneliktir. Bu gelenlerin çoğu şehir kültüründen uzak, edeb ve erkan bilmez, cahil, bedevi araplardı. Kur'anın yergisine muhatap kalan söz konusu kişileri ve kaba davranışlarını, o an itibarıyla henüz müslüman olmadıkları için araştırmamızın dışında tuttuk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c. V, s. 72; Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, İstanbul 1962-1966, c. VII, s. 3446.

81 Mezkûr uyarı, insanların Nebî^(s)'e karşı saygı ve hürmete yönlendirilmesi olarak yorumlanmıştır. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c. V, s. 69.

82 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 77, 91, 112; Buhârî, *Sahîh*, Teheccüd 5 (hno: 1127), İ'tisâm 18 (hno: 7347), Tevhîd 31 (hno: 7465), Tefsîr, Tefsîru sûre 18/54, 1 (hno: 4724); Müslim, *Sahîh*, Müsâfirîn 206; Nesâî, *Sünen*, Kıyâmu'l-leyl 5 (hno: 1611, 1612).

83 Ahmed b. Hanbel, Nesâî ve İbn Huzeyme'deki bazı rivayetlere göre ise, Hz. Peygamber'in mezkûr ikazı karşısında Hz. Ali'nin yatıyor vaziyetteyken oturumuna gelip gözlerini oğuşturarak, "(Ya Resûlallah!) Vallahi biz, farz hariç namaz kılmayacağız. Bizim idaremi Allah'ın elindedir. Dilediyse bizi kaldırı." diye cevap verdiği kaydedilmektedir. Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 91; Nesâî, *Sünen*, Kıyâmu'l-leyl 5 (hno: 1612); İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *Sahîh*, I-IV, tahk.: Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1992, c. II, ss. 178-179 (hno:

Bu karşılık; insan tab'ında var olan savunma refleksinin bir tezahürü olarak nitelenmiş ve ayrıca evlâ olanı terk etmek şeklinde değerlendirilmiştir. Anlaşılan o ki; şayet Ali^(ra), Hz. Peygamber'in çağrısına uyup namaza kalkmış olsaydı, daha uygun/faziletli bir davranış sergilemiş olacaktı.⁸⁴ Zira nâfile de olsa, Hz. Peygamber'in isteği doğrultusunda hareket etmemek ve bir savunma psikolojisi içerisine girmek, ilk bakışta şık bir karşılık gibi gözükmemektedir. Ancak bu noktada Hz. Ali'nin böyle bir savunma refleksi içerisine girerken onun, o an için namaz kılmasına mani bir mazeretinin bulunabileceği ve hayâ duygusu gereği aynı zamanda kayın pederi olan Hz. Peygamber'e bu durumu açık bir şekilde dile getirmekten çekinmiş olabileceği ihtimali de gözden ırak tutulmalıdır.⁸⁵

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Hz. Ali Efendimizin uyku etkisiyle⁸⁶ verdiği, biraz *tartışmacı* bir görünüm arz eden bu cevaba Allah Resûlü nasıl karşılık vermişti? Rivayetlere baktığımızda mezkûr tepki karşısında Resûl^(s), Ali^(kv)'ye mukabelede bulunmamış, dönüp giderken dizlerine vurarak, "Zâten insan her şeyden çok tartışmaya düşkündür"⁸⁷ âyetini okumuştur. Bu tavır; genelde Hz. Ali tarafından öne sürülen mazeretin Hz. Peygamber'ce kabul edilmediği şeklinde değerlendirilmiş, aynı zamanda Hz. Peygamber'e karşı kendini savunmaya dönük aceleci bir tavır⁸⁸ olarak görülmüştür.⁸⁹

Söz konusu tavır aksi yönde bazı yorumlara da konu olmuştur.⁹⁰ Meselâ

1139).

84 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XIII, s. 326; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. XV, ss. 347-348.

85 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XIII, s. 327.

86 Nitekim Nesâî'de geçen rivayetlerde Hz. Ali, mezkûr ikaz karşısında yatıyor vaziyetteyken oturumuna geldiğini ve gözlerini ovuşturduğunu ifade etmektedir ki, bu da onun, uykunun etkisinden çıkamadığını, uykusunu açmak için çaba sarf ettiğini ortaya koymaktadır.

87 el-Kehf, 18/54.

88 Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. III, s. 198, c. XV, s. 348.

89 Nevevî ise, Hz. Peygamber'in bahse konu tepki karşısında mezkûr âyeti okuyarak ellerini dizlerine vurmasını, onun içerisine düştüğü hayret haliyle izah eder. Nevevî'ye göre hayrete düşüş nedeni, Hz. Ali'nin hazır cevaplılığı ve özür beyan edip uyarasına muvafakat etmeyiştir. Bk. Nevevî, *Sahîhu Müslim bi şerhi'n-Nevevî*, c. VI, s. 65; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. III, s. 15.

90 İbn Battâl'ın, Mühelleb'den nakline göre o, Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in ikazı karşısında savunmaya geçmediğini iddia etmekte ve hiç kimse de onun, Hz. Peygamber'in uyarısını yerine getirmediğini söyleyemez demektedir. Aynı şekilde şârih İbn Hacer de Hz. Ali'nin Hz. Peygamber'in isteğini yerine getirmediği iddiası da nereden çıktı? diye bu tür değerlendirme yapanları yadırgamakta, rivayette buna dair bir kaydın yer almadığına dikkat çekmektedir.

bunlardan birinde Hz. Peygamber'in belirtilen âyeti okuması; Hz. Ali'nin itirazını kabul edip, ısrar etmekten vazgeçtiği anlamında⁹¹ değerlendirilmiştir.⁹² Diğer yandan İbn Battâl'in bizzat kendisinin de onayladığı şu nakil bir önceki yorumu destekler mahiyettedir. O, el-Mühelleb'den naklen bu hadisten çıkarılabilecek mesajlar cümlesinden olarak; dini otorite vasfını hâiz kimselerin, nafiler konusunda halka zorlama yapamayacağını söyler. Buna delil olarak ta Resûlullah^(s)'in, Hz. Ali'nin, "Bizim hayatımız Allah'ın iradesi altındadır" sözüne ikna olup ısrarından vazgeçmesini gösterir.⁹³ Şayet farz bir ibadet söz konusu olsaydı, Resûlullah^(s), Ali^(k.v)'nin özrünü kabul etmezdi, diye de ilavede bulunur.⁹⁴

Hülasa bahse konu hâdiseyi bize nakleden Hz. Ali'dir. Anlaşıldığı kadarıyla olayın, eşi Hz. Fâtıma'dan başka tanığı da yoktur. Hal böyleyken tenkit sebebi olarak görülebileceğini bildiği halde, fevkalâde bir tevazu ve ilmin yayılmasına dair bir sorumluluk örneği sergileyerek hâdiseyi gizlemeyip nakletmesi, ancak sahip olduğu üstün ahlâk ve faziletinin açık bir delilidir.⁹⁵

12. Olay

Zübeyr b. el-Avvâm (ö.36/656) ile aralarında yaşanan anlaşmazlığı Hz. Peygamber'e taşıyan, ancak sonra da konuya dair verdiği hükmü beğenmeyerek Hz. Peygamber'i itham eden Ensârînin tavrını da araştırmamızın belirgin bir örneği olarak ele alabiliriz.

Abdullah b. ez-Zübeyr'in (ö.72/691) anlattığına göre Harre denilen mevki-deki hurmalıkların suyu konusunda Zübeyr b. el-Avvâm ile Ensârî'den bir adam arasında anlaşmazlık çıkmıştı. Su, önce Zübeyr'in toprağına uğruyor, daha sonra Ensârî şahsın arazisine iniyordu. Ensârî şahıs, Zübeyr'den suyu salmasını, kendi toprağında eylememesini talep ediyor; Zübeyr ise, kendi ara-

Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XIII, ss. 326-327; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, c. XX, 246.

91 Bir başka yoruma göre ise, Hz. Ali ve Fâtıma'yı nafile namaz için gece kapılarını çalıp uyanıran Hz. Peygamber daha sonra bu tavrıyla onları zora soktuğunu düşünmüş ve üzüntüsünü mezkûr âyeti okuyarak ve ellerini dizlerine vurarak göstermiştir. Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. III, s. 15.

92 Bk. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, c. VI, s. 181. Pek tabii ki böylesi bir yorum, söz konusu örneğin konumuz dahilinde değerlendirilmesine mani bir durum oluşturur.

93 el-Mühelleb bu yorumuyla; kendisinin, Hz. Ali tarafından ileri sürülen itiraza Hz. Peygamber'in ikna olduğu görüşünü taşıdığını ortaya koymaktadır.

94 Bu ve benzeri yorumlar için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. III, s. 15; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, c. VI, s. 181; Kastallânî, *İrşâdii's-sârî*, c. III, s. 98.

95 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XIII, s. 327.

zisini sulamadan buna yanaşmıyordu. Dava Hz. Peygamber'e arz edildi. Hz. Peygamber meseleyi taraflardan dinledikten sonra, Zübeyr b. el-Avvâm'a yönelerek, önce kendi toprağını sulamasını, sonra suyu komşusuna salmasını söyledi. Ne var ki, Ensârî, Resûl'ün bu kararından memnun kalmamış, üstelik hiddetlenerek,

-Ya Resûlallah! Bu, halanın oğlu diye mi (böyle yapıyorsun)? şeklinde Hz. Peygamber'i taraf tutmakla itham etmişti.⁹⁶

Ensarlı şahsın Hz. Peygamber'e karşı ifadesi, üstelik bu ifadenin öfke eşliğinde Resûl'e yöneltilmiş olması, gerçekten kabalık boyutlarını da aşan bir görünüm arz etmektedir. Bu tavır Resûlullah'ın^(s) nebevî kimliğine bir tür saldırı olarak değerlendirilmiş, sahâbe arasında yer alan bir kimsenin Nebî'ye yönelik bu tür bir ithamda bulunamayacağı ifade edilmiştir. Bu sebeptendir ki, söz konusu Ensârî'nin sahâbîliği tartışılmış, münafık olabileceği ihtimaline dikkat çekilerek, Ensârî vasfının Müslümanlığının mutlak delili sayılamayacağı, bunun Ensâr'a mensubiyet anlamında değerlendirilmesi gerektiği yolunda yorumlar yapılmıştır.

Bununla birlikte kimi ulema tarafından; Ensârî'nin, Bedir Savaşı'na katılan müslümanlar safında yer alması ve Hz. Peygamber'e "Ya Resûlallah" tarzında hitap etmesine bakılarak, onun sahâbîliği ve genelde müslümanlığındaki samimiyeti ile alâkalı olumsuz bir yorumda bulunmanın uygun düşmeyeceği değerlendirilmiştir. Bu açıdan mezkûr suçlamayı, bir anlık öfke sâikiyle gerçekleşmiş bir hata şeklinde görmenin daha muvafık olacağına işaret edilmiştir.⁹⁷

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Bahse konu tavra nasıl mukabele ettiği konusuna gelince, Resûlullah^(s) daha önceki, gerek şahsını hedef alan gerekse şahit olduğu çoğu kabalıklar karşısında verdiği; *olgun, hoşgörü ağırlıklı* tepkiler yerine, öfke ve üzüntüsünü dışa vuran daha sert bir tepki ortaya koymuştur. Ensârî'nin, kendisinin verdiği hükmü beğenmemesi, üstelik bunu akrabalık duygusuyla verilmiş yanlı bir karar olarak

96 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 5; Buhârî, *Sahîh*, Müsâkât 6 (hno: 2359), 7 (hno: 2361), 8 (hno: 2362), Sulh 12 (hno: 2708), Tefsîr, Tefsîru sure 4/12 (hno: 4585); Müslim, *Sahîh*, Fezâil 129; İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 2 (hno: 15), Rühûn 20 (hno: 2480); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Akziye 31 (hno: 3637); Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm 26 (hno: 1363); Tefsîr, Tefsîru sûre 4 (hno: 3030); Nesâî, *Sünen*, Kudât 19 (hno: 5372), 27 (hno: 5381).

97 Ensarlı kişinin kimliği ve durumuna ilişkin değerlendirmeler için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. V, s. 44; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, c. X, ss. 206-207.

görmesi karşısında, Allah Resûlü'nün yüzü hemen değişivermiş, Zübeyr'e yönelerek, tarlasını sulamasını, sonra da önüne kurulan bentleri aşıncaya⁹⁸ kadar suyu tutmasını önermiştir.

Resûlullah(s)'in ilk önerisi, Zübeyr'in sulama hakkını asgari oranda kullanıp suyu Ensârî'ye bırakmasını içermektedir. Yani Allah Resûlü bu şekilde sulh olmalarını uygun görmüştü. Esasen bu karar, daha çok Ensârî'nin lehine olan bir karardı. Ama o, buna rağmen Resûl'ün kararını yanlı bulmuştu.

Ensârî'nin tarafgirlikle ithamı karşısında Hz. Peygamber'in yüz renginin değişmesi, duyduğu üzüntünün ve öfkenin bedensel bir anlatımıdır.⁹⁹ Bu durumu teyit eden bir diğer gösterge de; uzlaştırmaya yönelik olan, ancak Ensârî lehine bir içerik taşıyan önceki kararından vazgeçmesi; bunun yerine Ensârî'nin gerçeği anlayacağı hukuki çerçevede ikinci bir karar vermesidir.¹⁰⁰

Ensârî; verdiği tepkiyle Resûlullah'ı sadece taraf tutmakla itham etmemiş, aynı zamanda kararına rıza göstermemek gibi talihsiz bir durumun da içine düşmüştür.

Hiç şüphesiz bu tavır; bir kabalıktan da öte onun nebevî kimliğine yöneltilmiş çok ağır bir ithamdır. Bu sebeple olsa gerek ki, muhatap kaldığı kabalıkları genelde hoş görüyle karşılayan Allah Resûlü(s), nebevî kimliğini hedef alan söz konusu eleştiriye böylesi ağır bir tepki verme ihtiyacı duymuştur. Nitekim ihtilafın bir diğer tarafı olan Zübeyr b. el-Avvâm, "Hayır, Rabbine andolsun ki, onlar, aralarında anlaşmazlığa düştükleri her konuda seni hakem yapmadıkça ve sonra da verdiğin karara kalplerinde hiçbir burukluk duymaksızın, tam bir teslimiyetle tâbi olmadıkça iman etmiş olmazlar"¹⁰¹ âyetinin, mezkûr olay sebebiyle nâzil olduğunu söyler.¹⁰²

13. Olay

Bir adamın, Resûlullah(s)'in kapısındaki bir delikten içeriye bakmasıyla alâkalı

98 Ya da hurma ağaçlarının köklerine su ulaşıncaya kadar suyu tutmasını tenbihlemiştir.

99 Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. VI, s. 189.

100 Bk. Şevkânî, *Fethu'l-Kadîr*, c. I, s. 544.

101 en-Nisâ, 4/65.

102 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. IV, s. 5; Buhârî, *Sahîh*, Müsâkât 6 (hno: 2359), 7 (hno: 2361), 8 (hno: 2362), Sulh 12 (hno: 2708), Tefsîr, Tefsîru sure 4/12 (hno: 4585); Müslim, *Sahîh*, Fezâil 129; İbn Mâce, *Sünen*, Mukaddime 2 (hno: 15), Rühûn 20 (hno: 2480); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Akziye 31 (hno: 3637); Tirmizî, *Sünen*, Ahkâm 26 (hno: 1363); Tefsîr, Tefsîru sûre 4 (hno: 3030); Nesâî, *Sünen*, Kudât 19 (hno: 5372), 27 (hno: 5381).

Sehl b. Sa'd es-Sâidî, Enes b. Mâlik ve Sehl b. Huneyf¹⁰³ gibi raviler kanalıyla gelen rivayetlerdeki olay da araştırmamızın bir başka misalidir. Mezkûr sahâbîlerin her birinden ayrı ayrı gelen rivayetlere göre Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye¹⁰⁴ isimli bir kişi Hz. Peygamber'in kapısındaki bir delikten içeriye bakmış, o esnada elinde başını kaşındığı demir bir tarak bulunan Allah Resûlü^(s) içeriden durumu farketmişti.¹⁰⁵

Malum olduğu üzere ev, mahrem bir mekândır. Mahrem olan bir mekâna kasden bakmak, içeriye muttali olmaya çalışmaksa; hiçbir şekilde mazur görülemez.¹⁰⁶ Dolayısıyla Hz. Peygamber'in kapısındaki bir delikten içeriye bakmakla, ilgili şahsın son derece çirkin, kabul edilemez bir davranış sergilediği açıktır. Ancak bu şahsın hangi amaçla Peygamber^(s)'in kapısında bulunduğu; daha açık bir ifadeyle sırf bu delikten içeriye gözetmek için mi geldiği, yoksa Hz. Peygamber'le görüşmek amacıyla kapısına yaklaşıp da sırf usûl erkân bilmemenin verdiği rahatlıkla mı önce delikten içeriye baktığı hususu, konuya ilişkin rivayetlerde yer almamaktadır. En azından ulaşabildiğimiz kaynaklar çerçevesinde olayın arka planı ve ilgili kişinin amacıyla alakalı bir bilgiye sahip değiliz.

İhtimaller üzerinde duracak olursak; ilk ihtimalin sabit olması halinde, böyle bir fiil bedelinin ağır olduğu -ilerleyen satırlarda dile getirileceği üzere- Resûlullah'ın tepkisinden anlaşılmaktadır.¹⁰⁷ Yok eğer Hz. Peygamber'le görüşmek için gelmişse, bu durumda da öncelikle izin alması gerekirdi. Zira iznin gerekçesi, ev içini yabancı bakışlardan korumak, mahremiyete saygı göstermektir. Tabî bu noktada mezkûr gerekçenin, söz konusu kişi tarafından bilinmemesini de bir ihtimal olarak dikkate almak icap eder. Ancak böyle bir ihtimal çerçevesinde sergilenmiş bile olsa, her hâl ü kârda yapılanı kabalıktan ayrı

103 Heysemî, Taberânî'nin Süfyân b. Hüseyin'den aldığı bu rivayet için, "zayıf" nitelemesini yapar. Bk. Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, c. VIII, ss. 44-45.

104 Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. XII, s. 707, c. XIII, s. 286,

105 Bk. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. V, s. 330, 335; Dârimî, *Sünen*, Diyât 23 (hno: 2295, 2296); Buhârî, *Sahîh*, Libâs 75 (hno: 5924), İsti'zân 11 (hno: 6241), Diyât 23 (hno: 6900), (6901); A. mlf., *el-Edebü'l-Müfred*, s. 287 (bâb: 496, hno: 1102); Müslim, *Sahîh*, Âdâb 40, 41, 42; Tirmizî, *Sünen*, İsti'zân 17 (hno: 2710); Nesâî, *Sünen*, Kasâme 45 (hno: 4810); İbn Hibbân, *Sahîh*, c. VII, s. 525 (hno: 5779), 597 (hno: 5969).

106 Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VII, ss. 76-77 (hno: 3515).

107 Hz. Peygamber'in böylesi bir hâdise karşısında oldukça ağır denebilecek bir tepki vermesi, sergilenen tavrın hurmetullahı ihlâl anlamı taşımasıyla alâkalıdır. Bilindiği gibi Resûl-i Ekrem bu tür ihlâllerde dinin öngördüğü cezayı uygulamakta terddüt göstermezdi. [Bk. Buhârî, *Sahîh*, Edeb 80 (hno: 6126), 24 (3560); Müslim, *Sahîh*, Fedâil 77; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 4 (hno: 4785)]. Onun bu tepkisine rağmen ilgili şahsı cezalandırma yönüne gitmemesi - öyle anlaşılıyor ki- niyet olarak suçun sübûtundan emin olmaması sebebine dayanmaktadır.

düşünmek pek mümkün değildir.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Şimdi ev mahremiyetini ihlâl eden bu şahsa karşı Peygamber(s)'in tavrı ne olmuştur. İlgili rivayetlere göre o esnada elinde demir tarak bulunan Peygamber(s), bu şahsa, "Eğer beni gözetlediğinden emin olsam,¹⁰⁸ (elindeki demir tarağa işaretle) bunu gözüne saplardım" diyerek yapılan ihlâlin ciddiyetini ortaya koymuştur.¹⁰⁹ Böylece mahrem bir mekâna girerken alınan izindeki maksadın, gözü haramdan sakınmak ve mahremiyet sınırlarını korumak olduğu bizzat onun tarafından belirtilmiştir.¹¹⁰

Konuya dair bir başka rivayette ise, adamın delikten içeri baktığını fark ettiğinde Nebî(s)'in bir şişle ona doğru yöneldiği bildirilmektedir. Hatta râvi Enes, sanki şu anda şişi saplamak için Resûlullah'ın çaktırmadan adama sokulmaya/yanaşmaya çalıştığını görür gibiyim, diye bu tabloyu resmeder.¹¹¹

Resûl(s)'ün buradaki sözel ve bedensel tepkilerinden, onun olaya son derece öfkeleniği anlaşılmaktadır. Bununla birlikte *ihtimalleri dikkate aldığı, olaya fevri yaklaşmadığı* da açık bir şekilde görülmektedir.

14. Olay

Kardeşi Safvân b. Ümeyye'nin yolladığı hediyeleri takdim etmek üzere Hz. Peygamber'in huzuruna izinsiz ve selâmsız bir şekilde giren Kilde¹¹² b. Hanbel'in yaptığı da kabalık adına burada kayda değerdir. Bizzat Kilde'nin anlattığına göre kardeşi Safvân, kendisine o zaman Mekke'nin en yüksek mevki-

108 Kastallânî, *İrşâdû's-sârî*, c. XIV, s. 371; Mübârekfûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî*, c. VII, s. 406.

109 Ali el-Kâri de rivayete ilişkin yaptığı yorum sadedinde Tibî'nin, içeriyi gözetleme maksadı olmaksızın evin içerisine bir şekilde muttali olan kimse için herhangi bir cezanın gerekmeceğine dair görüşüne yer verir. Bk. *Mirkâtü'l-mefâtih*, c. VII, s. 77.

110 Zira eve girerken izin almanın gerekliliği, evin dışındaki yabancı kimse veya kimselerin evin içindekileri uygunsuz bir şekilde görmemeleri amacına matuftur. Bu itibarla izinsiz bir şekilde evin içerisine bakmak eve izinsiz girmekle eşdeğer tutulmuştur. Bk. Ali el-Kâri, *Mirkâtü'l-mefâtih*, c. VII, s. 77.

111 Bk. Buhârî, *Sahîh*, İsti'zân 11 (hno: 6242).

112 Kelede diye de okunmuştur. Safvân b. Ümeyye'nin anne bir kardeşidir. Kardeşi Safvân'ın İslâm'a girmesiyle o da müslüman olmuştur. Sahâbî olma şerefini hâizdir. Bk. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, c. V, ss. 457-458; İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut 1952-53, c. VII, s. 174 (no: 991); İbn Mâkûla, Ebû Nasr, *el-İkmâl*, I-VII, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990, c. VII, s. 140, c. II, s. 563; İbn Hacer, el-Askalânî Ebu'l-Fazl, *el-İsâbe fi temyîzi's-sahâbe*, I-VIII, Beyrut, ts., c. III, s. 312; A. mlf., *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut 1993, c. IV, s. 599.

inde bulunan Nebî(s)'e götürmesi için süt, ağız¹¹³ ve badem cinsi salatalık vermişti. Kilde, Nebî(s)'in konakladığı yere vardığında hiç izin almadan ve selâm vermeden Nebî(s)'in huzuruna dalmıştı.¹¹⁴

Bir önceki örnekte de ifade edildiği gibi, bu tür hareketler; bulunulan mekânın mahremiyetine hüürnetsizlik olduğu kadar, bir mekâna girerken uyulması gereken muâşeret kurallarının da ihlâli anlamına gelmektedir. Öyle gözüküyor ki, burada Kilde'nin tavrı; mekân mahremiyetini delme amaçlı değildir. Bir yere girerken uyulması icabeden bir muâşeret kuralının ihlâlidir. Gerçi sonuçları itibariyle bu uygulamayı edebî bir prensip diye hafife almak da doğru olmaz. Ancak anlaşıldığı kadarıyla Kilde'nin izinsiz ve selâmsız bir şekilde Peygamber(s)'in huzuruna girmesi; daha çok bir yol yordam bilmemezlik, bir görgü meselesi olarak gözükmektedir. Onun bu davranışı; ya böyle bir uygulamadan habersiz olduğu ya da konuyu bildiği halde önemini yeterince kavrayamadığı şeklinde yorumlanabilir.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Hz. Peygamber, söz konusu tavrın sahibi Kilde'ye acaba nasıl bir tepki göstermiştir. Rivayetlerin bildirdiğine göre; ona geri çıkmasını, önce selâm vermesini ve "Girebilir miyim?" diye izin almasını tenbihlemiştir.¹¹⁵

Resûlullah(s), içeriye destursuz bir şekilde giren Kilde'ye, geri çıkmasını söylerken, onun bu sözünü, kızgınlık sâikiyle söylenmiş bir söz olarak görmekten ziyade daha çok öğretilme/eğitme amacına yönelik sarf edilmiş bir ifade diye algılamak sanırız daha isabetli bir değerlendirme olur. Öyle gözüküyor ki, Hz. Peygamber Kilde'nin yaptığı hareketi onun cehâletiyle ilişkilendirmiş, bu sebeple ona muhtemelen bilmediği muâşeret kuralını öğretmek istemiştir.

Diğer taraftan hâdisenin Mekke'nin fethi günü yaşanmış olması, Resûlullah'ın bulunduğu yerin, normal bir ev ortamından farklı bir mekân olduğu fikrini hatıra getirmektedir. Bu, bir yandan Kilde'nin hatasını hafifletici

113 Yeni yavrulmuş hayvandan (inek vb.) birkaç gün müddetle gelen (koyu kıvamlı, sarımsı kahve renkte, besin değeri yüksek olan) süt. Bk. Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, I-II, Ankara 1988, c. I, s. 27; Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994, s. 19.

114 Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. V, s. 458; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 290 (bâb: 502, hno: 1112); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 127 (hno: 5176); Tirmizî, *Sünen*, İsti'zân 18 (hno: 2711); Kandemir, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, I-VIII, İstanbul 1997, c. IV, ss. 460-462.

115 Bk. İbn Sa'd, *Tabakât*, c. V, s. 457; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, s. 290 (bâb: 502, hno: 1112); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 127 (hno: 5176); Tirmizî, *Sünen*, İsti'zân 18 (hno: 2711); Kandemir, *Riyâzü's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, c. IV, ss. 460-462.

bir neden olarak görülebileceği gibi, Hz. Peygamber'in Kilde'ye yönelik tepki-sindeki eğitim ögesinin de bir sebebi olarak değerlendirilebilir.

15. Olay

Bir kadının Resûlullah'a^(s) bir mesele danışmak için geldiğinde, o esnada Resûl'ün terkisinde bulunan Fazl b. Abbâs'ın (ö.63/683) kadının yüzüne, kadının da Fazl'a bakması yani karşılıklı bakışmaları da Resûlullah'ın huzurunda işlenmiş bir tür nezaket dışı bir tavidir. Rivayete göre Allah Resûl'ü Vedâ Haccı'nın bayram sabahında hayvanına binerek Müzdelife'den Minâ'ya hareket etmişti. Yakışıklı bir genç¹¹⁶ olan Fazl b. Abbâs da terkisinde bulunuyordu. Resûlullah^(s) bir ara kendisine yöneltilen sorular üzerine durdu. Bu esnada Has'am kabilesinden güzel¹¹⁷ bir kadın fetva almak üzere Resûlullah^(s)'a yaklaştı.¹¹⁸ Derken Fazl kadına, kadın da Fazl'a bakmaya, birbirlerine bakışmaya başlamışlardı.¹¹⁹

Burada Hz. Peygamber'in doğrudan şahsını hedef alan bir nezaket dışılıktan bahsetme imkânı yoktur. Ancak gözü haramdan sakınmak konusundaki dini prensiplere bir aykırılığın olduğu aşıkardır.¹²⁰ Bakma sınırı aşılmıştır.¹²¹ Sınırı aşmanın bedeli olarak zaten bir vebal terettüp edecektir. O halde problem olarak gözükken yani nezaketle uyuşmayan şey nedir? Burada şık olmayan, hâ-

116 Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. IV, s. 7.

117 Aynı yer.

118 Hz. Peygamber'den fetva isteyen (soran) şahsın; kadın mı, yoksa erkek mi olduğu; ayrıca sualin baba mı, anne mi ya da kardeşle mi ilgili olduğu hususunda rivayetler muhtelifdir. [Örnek olarak bk. Tirmizî, *Sünen*, Hac 86 (hno: 929); Nesâî, *Sünen*, Kudât 10 (hno: 5358, 5359)]. Bu konudaki sahîh rivayetlerin pek çoğu, Hz. Peygamber'e mezkûr suali yönelten kimsenin kadın olduğuna işaret etmektedir. Ancak mezkûr soruların müteaddit kereler sorulduğu, dolayısıyla rivayetlerdeki soran ve kendisi adına sorularlara dair farklılığın bundan kaynaklandığı şeklinde yorumlar da yapılmıştır. Bk. Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, c. IV, s. 7. Daha farklı yorumlar için bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IV, ss. 81-82.

119 Mâlik, *Muvatta*, Hac 97; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, c. I, s. 359; Buhârî, *Sahih*, Hac 1 (hno: 1513); Cezâü's-sayd 24 (hno: 1855); İsti'zân 2 (hno: 6228); Müslim, *Sahih*, Hac 407; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Menâsik 25 (hno: 1809); Nesâî, *Sünen*, Hac 12 (hno: 2630, 2631), Kudât 9 (hno: 5356, 5357).

120 Bu noktada belirleyici bir delil olarak Kur'an'ın, mü'min erkek ve kadınların gözlerini bakılması yasak olanlardan çevirmelerine ve iffetlerini korumalarına ilişkin uyarısını hatırlayabiliriz. (Bk. en-Nûr, 24/30, 31). Hz. Peygamber'in, amcaoğlu Ali'yi(kv) harama bakmaması konusunda, "Ey Ali! Arka arkaya bakma. İlk bakış hakkındır, ama ikinci bakışa hakkın yoktur" diye ikazını da Sünnet'e dair bir örnek olarak zikredebiliriz. Bk. Tirmizî, *Sünen*, Edeb 28 (hno: 2778); Ebû Dâvûd, *Sünen*, Nikâh 43 (hno: 2149).

121 Nevevî, bu olayda yabancı kadına bakmaya ilişkin haramlığın söz konusu olduğuna dikkat çeker. Bk. Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî alâ Muvatta-i Mâlik*, c. II, s. 389.

disenin Hz. Peygamber'in hemen gözü önünde yani onun huzurunda yaşanmış olmasıdır. Daha açıkçası ilgili kişilerin Hz. Peygamber'in huzurunda sergiledikleri rahat tutumlarıdır. Yoksa konu, sadece birbirlerine bakışma olayı değildir. Kul hata edebilir, günaha düşebilir. Esasen bu durum, kul olmanın da bir tür yansımasıdır.

Hz. Peygamber'in Tepkisi

Allah Resûlü şahit olduğu bu olay karşısında ne gibi bir tepki sergilemiştir? Herhangi bir müdahalede bulunmuş mudur?

Konuya ilişkin rivayetlerin bildirdiğine göre, Resûlullah^(s) hemen gözü önünde işlenen söz konusu ihlâl duyarsız kalmamış; bizzat Fazl'ın çenesinden tutarak yüzünü kendi eliyle diğer tarafa çevirmiştir. Yani bir başka *yönlendirmesi*¹²² istikametinde gördüğü ihlâl son vermeye *yetkili* ve *muktedir* birisi olarak olaya fiilen müdahale etmiş,¹²³ bunu yaparken de sözle bir ilaveye ihtiyaç duymamıştır.¹²⁴ Bununla birlikte *muhtemelen kadının da gerekli mesajı aldığını düşünerek*, ona yönelik doğrudan bir uyarıda bulunmamıştır. Esasen bu tavır, aynı zamanda *kadını mahcup etmemek* adına Hz. Peygamber'in gösterdiği bir nezaket örneği olarak değerlendirilebilir.¹²⁵

2. Hz. Peygamber'in Nazik Olmayan Söz ve Davranışları Karşılığında Dikkat Çeken Unsurlar

Hz. Peygamber'in gerek kendisini hedef alan gerekse şahit olduğu kabalıkları/nezaketsizlik karşılığında başlıca üç unsur dikkat çeker. Şimdi önce bu üç unsuru *kısaca* ele aldıktan sonra, daha evvel zikrettiğimiz kabalıkları

122 Bu yönlendirmeden kastımız, "Kim bir kötülük/münker görürse eliyle, gücü yetmiyorsa diliyle, o na da imkânı olmayan kalbiyle/içinden o kötülüğe karşı çıksın ..." hadisidir. (Müslim, *Sahih*, İmân 78; Tirmizî, *Sünen*, Fiten 11 (hno: 2173).

123 Bk. Zürcânî, *Şerhu'z-Zürcânî alâ Muvatta-i Mâlik*, c. II, s. 389.

124 Fazl b. Abbâs üzerindeki fiili müdahalesine ilaveten Resûlullah^(s)'in Fazl'ı ve fetva soran kadını, *birbirlerine bakışmalarıyla alâkalı* olarak sözlü şekilde uyarmadığı bilgisi, tetkik ettiğimiz rivayetler çerçevesinde ortaya çıkan bir sonuçtur.

125 Burada Hz. Peygamber'e atfedilen nezaket, Fazl'a yapılan fiili uyarıdan kadının da hissesine düşen payı aldığını düşünerek, ona ayrıca sözlü bir uyarıda bulunmaması yönüyledir. Yoksa aynı fiili işleyen kadının Hz. Peygamber tarafından nezaket adına hoş görülmesi ya da görmezlikten gelinmesi diye bir şey söz konusu olamaz. Kaldı ki, Hz. Peygamber'in hurmetullahı ihlâl eden kadınlara karşı da dinin öngördüğü yaptırımları uygulamada son derece kararlı davrandığı, örnekleriyle bilinen bir husustur. Bk. Buhârî, *Sahih*, Ehâdisü'l-Enbiyâ 54 (hno: 3475), Fezâilü ashâbi'n-Nebî 18 (hno: 3733), Megâzi 54 (hno: 4304), Hudûd 12 (hno: 6787); Müslim, *Sahih*, Hudûd 8, 9.

bu unsurlar açısından tetkik edelim:

a. Muhatabın bilgi ve idrak seviyesini ve durumunu dikkate alması

Anlaşılmak adına muhatapları tanıyıp anlamak bir gerekliliktir. Bir diğer deyişle anlamak, anlaşılmanın bir önceki aşamasını oluşturur. Bu, kişi ya da kitleler tarafından anlaşılmayı hedefleyen kimsenin, öncelikle bizzat kendisinin kişi ya da kitleleri tanıyıp anlaması demektir.

Söz konusu kriter, başkalarıyla olan münasebetlerinde Resûl'ün^(s) temel yaklaşım tarzını teşkil etmiştir. O^(s), kültürel seviyesi ve durumuyla muhataba tanımaya ayrı bir önem atfetmiş; münasebetlerini imkân nispetinde muhataba ilişkin bilgilere göre şekillendirmiştir. Konuşurken, anlatırken, uyarırken, bir hatayı düzeltirken muhatap kişi ya da kişilerin bilgi ve idrak seviyeleri, öncelikleri, kültürel durumları daima onun tavır ve sözlerinde, tepkilerinde hep belirleyici olmuştur.¹²⁶

b. Sabırla karşılaşması

Bu prensip de Resûlullah'ın^(s) sosyal ilişkilerinde belirgin bir çizgiyi oluşturur. Hz. Âişe'nin beyanına göre Resûlullah^(s) Allah'ın koyduğu yasaklar (hurmetullah) ihlâl edilmedikçe kendi şahsına yönelik yapılan kabalıklara karşı hemen had bildirici bir tutum içerisine girmez,¹²⁷ sabırla/olgunlukla mukabele edermiş.¹²⁸ Pek çok beyanı ve uygulamasıyla sâbit olan bu tutum; elbetteki al-dırmazlık anlamında bir tepkisizlik gibi anlaşılmamalı, bilakis hoşgörü ağırlıklı üstün bir ahlâk örneği olarak değerlendirilmelidir.¹²⁹

126 İnsanlarla, onların idrakleri ölçüsünde konuşulması yönünde Hz. Peygamber'in bazı tavsiyeleri olmuştur. Mesela bu anlamda bir rivayette, insanlara anlayıp idrak edebilecekleri (Kastallânî, *İrşâdî's-sârî*, c. I, s. 388) şeylerin anlatılması/rivayet edilmesi [Bk. Buhârî, *Sahîh*, İlim 49 (hno: 127)] salık verilirken, bir diğerinde, idrakleri aşan sözlerin fitne sebebi olacağı uyarısı yapılmaktadır. Bk. Müslim, *Sahîh*, Mukaddime 5.

127 Bk. Buhârî, *Sahîh*, Edeb 80 (hno: 6126), 24 (3560); Müslim, *Sahîh*, Fedâil 77; Ebû Dâvûd, *Sünen*, Edeb 4 (hno: 4785).

128 Meselâ bir mal taksimi esnasında Hz. Peygamber'in taksiminden hoşlanmayan bir şahsın, Hz. Peygamber'i âdil olmaya çağırması karşısında Allah Resûlü'nün^(s) üzüntüsü hemen yüzüne yansımış, Hz. Musâ'nın böylesi üzüntülere daha fazla maruz kaldığını ancak sabrettiğini söyleyerek, ilgili şahsa herhangi bir şekilde mukabelede bulunma gereği duymamış, sabırla karşılaşmıştır. Buhârî, *Sahîh*, Edeb 71 (hno: 100); Müslim, *Sahîh*, Zekât 140.

129 Kandemir, *Riyâzû's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, c. III, s. 586.

c. Nebevî eğitim

Öğretmek ve eğitmek nübüvvet uygulamasının/sünnetullah temel amacıdır. Bu anlamda Hz. Peygamber de bir öğretmendir. Nitekim bizzat kendisi kendini böyle takdim etmiştir. Kur'ân-ı Kerim onu inananlar için örnek bir şahsiyet olarak sunmuştur. Örnek olmak; aynı zamanda öğretmek ve eğitmek demektir. Esasen olumlu ya da olumsuz anlamda sergilenen her dikkat çekici hareket, böyle bir amaç güdülmese bile, tabii olarak/kendiliğinden bir öğretme ve eğitme işlevi görür. İşte örneklik kavramıyla kastedilen şey de bundan başkası değildir. Hz. Peygamber, ister şahsına yöneltilmiş isterse doğrudan şahsının hedeflenmediği yani sadece şahidi olduğu tüm nezaketsizliklere karşı verdiği tepkileriyle de bir üsve-i hasenedir.

3. Bahse Konu Söz ve Davranışların İçerik Açısından Analizi

Anlaşılan o ki, baştan beri ele aldığımız bu nazik olmayan söz ve davranışları tek düze bir kabalık olarak değerlendirmek mümkün değildir. İçerik ve sonuçları itibariyle bunların farklılık arz ettiğini, tetkik konusu ettiğimiz örnekler çerçevesinde görmüş bulunmaktayız. Şimdi bunları muhtelif başlıklar altında somutlaştırmaya çalışalım:

a. Beşeri ilişkiler planında nezaketsizlik içermesi

Gerek doğrudan Resûlullah'ı hedef alan gerekse huzurunda gerçekleşmesi sebebiyle dolaylı yönden ona karşı işlenmiş kabalık olarak nitelenen söz ve fiillere baktığımızda, bunların daha çok cehaletle/ kültürel seviyeye alâkalı olduğunu fark ederiz. Nitekim söz konusu olaylara sebebiyet verenlerin, ekseriyetle bedevî kökenli olmaları, bu tespitin haklılığını gösterir.

Bununla birlikte bazen bir duygusallık, bazen farkında olmadan ortamın akışına kapılma, bazen de fitrî/beşerî bir dürtü/refleks nazik olmayan bir hareketin arka planını oluşturabilmektedir. Bu etkenlerden her biri bir kabalığın sebebi olabildiği gibi, bazen de bunlardan bir kaç her hangi bir kaba harekete müşterek sebep teşkil edebilmektedir. Esasen bunlar; hukuka teallukden ziyade salt nezaketsizlik olarak değerlendirilebilecek sıradan kabalıklardır. Meselâ bir a'râbînin Hz. Peygamber'in yakasını şiddetle çekerek yardım istemesi, keza bir bedevinin aynı yöntemle alacağını talep etmesi, bedevi arapların ganimet mallarından kendilerine vermesi için yolda Hz. Peygamber'i sıkıştırmaları, Fârisî bir komşusunun çorba ikram etmek için Hz. Peygamber'i davete geldiğinde

onu, yanında hazır bulunan Hz. Âişe'ye fark ettirmeden işaretle davet etmesi, hatta Hz. Peygamber'in Hz. Âişe'yi de çağırmasına yönelik işaretine rağmen söylememekte ısrarcı davranması, Zeyneb binti Caş ile evlenmesi nedeniyle Resûlullah'ın^(s) verdiği düğün yemeğine katılan en son grubun, yemekten sonra havadan sudan konuşmalarla sohbeti uzatıp hane-i saadeti terk etmekte ağır davranmaları, daha çok cehalet ve kültürel seviyeye alâkalı olan nezaketsizliklerdir.

Kilde b. Hanbel isimli bir sahâbînin, kardeşinin yolladığı hediyeleri takdim etmek üzere Hz. Peygamber'in huzuruna izinsiz ve selâmsız bir şekilde girmesi olayına gelince, esasen bu, hukukî yanı olan bir tavidir. Zira bakılması yasak yani mahremiyet niteliği olan bir mekânın mahremiyet sınırlarının ihlâl edilmesi, içeriye muttali olunması demektir. Bu açıdan fiil olarak hukuka teallük eder gözükmekle birlikte, aslında sahibinin yine usul bilmezliğiyle/cehaletiyle alâkalı olduğu, Resûlullah^(s)'in Kilde'yi cezalandırma anlamında herhangi bir karşılığa yönelmemesinden anlaşılmaktadır.

Diğer taraftan kendisine evlenme teklifinde bulunan bir kadına, Allah Resûlü daha henüz cevabını bildirmemişken, bir şahsın, Resûl'ün bir müddet suskun kalmasını fırsat bilip araya girmesi ve ondan bu kadını kendisine nikâhlanmasını talep etmesi; yine bir adamın Allah'tan sadece kendisi ve Hz. Peygamber için rahmet niyaz etmesi ve niyazını bu rahmetine başka kimseyi ortak kılmaması yönünde şarta bağlaması, yani her iki tutum da bir tür cehalet yansıması olmakla birlikte daha çok duygusallığın ağır bastığı iki farklı tavidir. Açıkçası bu iki sahâbînin tavırlarında ön plana çıkan ortak görüntü, esasen insanın özünde var olan bencillik duygusudur.¹³⁰ Diğer yandan eşlerinden birinin evinde bulunuyorlarken diğer bir eşi tarafından gönderilen içi yiyecek dolu tabağın, ev sahibi eş tarafından (ya da onun yönlendirmesiyle) koluna vurularak düşürülüp kırılması da duygusal bir hâdisedir. Kumalar arasında cereyan etmesi, esasen olayın kıskançlık/duygusallık boyutunu gözler önüne sermektedir. Kimi rivayetlere göre kırma olayının faili ya da azmettiricisi Hz. Âişe'dir. Hz. Âişe ise Hz. Peygamber'in eşi olması bir yana, eşleri arasında bilgi ve anlayışıyla en çok dikkat çeken bir şahsiyettir. Hz. Âişe böyle davranabildiğine göre, cehaleti duygusal harekette temel bir etken olarak görmek de her zaman pek isabetli bir değerlendirme olamaz. Zira duygusallık, daha çok kadınlarda ağır basan fitrî bir olaydır. Öyle gözüktüyor ki, fıtrattan kaynaklanan bu dürtüyü ilimle bastırmak her zaman mümkün olmamaktadır.

130 Bk. el-Meâric, 70/19.

Resûlullah'ın⁽⁶⁾ yanında buldukları bir sırada Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in bir konu hakkında münakaşaya tutuşup birbirlerine karşı seslerini yükseltmeleri, Resûl'ün huzurunda işlenmiş nazik olmayan hareketlerin bir örneğiydi. Anlaşıldığı kadarıyla bu olay, Hz. Ebû Bekir ve Ömer tarafından planlı ve kasıtlı bir şekilde yapılmış bir hareket değildir. Aksine münakaşanın akışına kapılarak tabî bir şekilde kendilerinden sadır olmuştur. Bu nedenle söz konusu hareketi, farkında olunmadan işlenmiş, nezaket boyutu eksik bir fiil olarak görmek mümkündür. Bir gece Hz. Fâtıma ile uyuyorlarken Allah Resûlü'nün teheccüd namazına uyandırmak üzere gelerek, "Namaz kılmayacak mısınız?" diye seslenmesine, Hz. Ali'nin, "Ya Resûlallah! Hayatımız Allah'ın iradesi/kudreti altındadır. Bizi uyandırmayı dilerse uyandırır", şeklindeki karşılığını daha önce tetkik etmiştik. İşte Hz. Ali'nin bu fevrî davranışını, insan tab'ında var olan savunma refleksini dikkate alarak fitrî boyutlu bir tavır olarak değerlendirebiliriz.

b. Hukuk ihlâline ilişkin olması

Bir kadının Resûlullah'a⁽⁶⁾ bir mesele danışmak için geldiğinde terkinde bulunan Fazl b. Abbâs'ın kadının yüzüne bakması, kadının da Fazl'a bakması yani karşılıklı bakışmaları hukuka teallük eden bir kabalıktır. Keza Hakem b. Ebi'l-Âs b. Ümeyye isimli bir şahsın Hz. Peygamber'in kapısındaki bir delikten içeri bakması yine fiil olarak hukuk ihlâline ilişkin bir harekettir. Resûlullah'ın kendisini cezalandırmaması, niyetinden emin olmaması sebebine matuf olsa gerekir.

Burada her iki fiilde de söz konusu olan şey, bakma sınırının aşılmasıdır. Konuya ilişkin deliller, söz konusu fiilleri/kabalıkları nitelik açısından tanımlar.

c. Hz. Peygamber'in nebevî kimliğine yönelik olması

Zübeyr b. Avvâm ile aralarında yaşanan anlaşmazlığı Hz. Peygamber'e birlikte arz edip, sonra da verdiği karardan hoşnut olmayan, üstelik bu kararı yanlı bir karar olarak değerlendiren Ensârlı şahsın tavrındaki kabalığı, türü/içeriği açısından kısaca irdeleyelim.

Burada söz konusu olan, Ensârî'nin, Peygamber'in verdiği kararı beğenmemesi, üstelik onu tarafgirlikle itham etmesidir. Oysa Hz. Peygamber'in kendisine arz edilen bir davaya ilişkin olarak verdiği bir kararı beğenmemek diye bir muhayyerlik ya da eleştirmek şeklinde bir keyfilik hiçbir müslüman için söz konusu olamaz. Bu, bağlarıyla Hz. Peygamber arasındaki ilişkileri belirleme

noktasında Kur'ân'ın tespit ettiği bir prensiptir.¹³¹ Böyle bir prensip hiç mevcut olmasaydı veya o zaman itibariyle henüz inmemiş olsaydı bile, Hz. Peygamber'in sahâbeye yönelik terbiyesi çerçevesinde Ensârî'ye ait söz konusu tavrı normal görmek yine de mümkün olmazdı. Dolayısıyla öfkenin tesiriyle verilmiş bir tepki olduğu yorumları bir tarafa, fiil olarak böyle bir tavrın, kabalıktan da öte onun nebevî kimliğine yöneltilmiş çok ağır bir itham olduğu aşıkardır. Nitekim şahsına yönelik kabalıkları hoşgörüyü karşılarken, burada Allah Resûlü'nün^(s) Ensârî'ye ağır bir tepki vermesinden de söz konusu kabalığın fiil olarak hangi içerik ve nitelikte olduğu anlaşılmaktadır.¹³² Keza bir mal taksimi esnasında Benî Temîm kabilesine mensup Zülhuveysıra isimli bir şahsın Peygamber'in dağıtımından memnun kalmayarak onu âdil davranmamakla suçlaması da Hz. Peygamber'in nebevî kimliğini hedef almak gibi kabalık boyutlarını aşan bir muhtevaya sahiptir. Kimi rivayetlerde bu hedef alış, daha net bir şekilde kendisini göstermektedir. Meselâ İbn Hacer'in, Şerhine aldığı bir rivayete göre, Zülhuveysıra, biraz da alaycı bir üslupla "Ey Muhammed! Eğer Rabbin gerçekten sana âdil davranmanı emrettiyse hani nerede, adaletine hiç şahit olamıyorum"¹³³ tarzında Hz. Peygamber'e ithamda bulunmuştur. Onun bu ithamı ve ithamında takındığı üslubu, söz konusu kaba tavrını tür olarak belirlemektedir.

Sonuç

İnsanlar bazen beşer olmalarının bir gereği olarak hata eder, nazik olmayan davranışlarda bulunabilirler. Sünnet kültürünün korunması ve ileriki nesillere taşınmasında büyük hizmetler üstlenen sahâbe-i kiram da beşer olarak zaman zaman hata edebilmişler, nazik olmayan hareketler sergileyebilmişlerdir. Onların bu beşeri özellikleri bazen her şeyleri olarak gördükleri, öz nefislerinden ileri tuttıkları Hz. Peygamber üzerinde de tezahür edebilmiş, yani bu tür yansımalarından o da etkilenmiştir.

Nezaketsizlikler, daha çok şehir kültürünü yeterince bilemeyen, bedevi kültürün etkisinden henüz kurtulamamış ya da Hz. Peygamber'in öğretilerini gereği gibi özümseyip anlayamamış kimselerle alâkalıdır. Bununla birlikte bazen bir duygusallık, bazen farkında olmadan ortamın akışına kapılma, bazen

131 Bk. el-Ahzâb, 33/36.

132 Daha önce ilgili yerde ifade edildiği gibi, Ensârî'nin söz konusu tepkisi, Nisâ suresinde geçen (Nisâ, 4/65) uyarının nüzülüne sebep olmuştur. Ensârî'nin tavrı ile belirtilen uyarı arasındaki illiyet ilişkisi, yine bu tavrın niteliğini göstermektedir.

133 Bk. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. XII, s. 306.

de fitrî/beşerî bir dürtü/refleks işlenen bir kabalığın arka planını oluşturabilmektedir. Bu etkenlerden her biri bir kabalığın sebebi olabildiği gibi, bazen de bunlardan bir kaç nazik olmayan herhangi bir harekete müşterek sebep teşkil edebilmektedir.

Kabalıklar; nitelikleri ve dolayısıyla sonuçları itibariyle tek düze değildir. Bazı kabalıklar; beşeri ilişkiler planında sırf bir nezaketsizlik içerirken, bazıları bir hukuk ihlâlüne yöneliktir. Kimi kabalıklar da Hz. Peygamber'in nebevî kimliğini hedef alıcı nitelik taşır.

Hz. Peygamber, kabalık ve nezaketsizlikler karşısında had bildirici bir tutum içerisine girmemiş, bilakis onun tepkileri hep eğitici ve öğretici nitelikte olmuştur. O, doğrudan şahsıyla alâkalı olmayan hukuk ihlâlüne ilişkin kabalıklara müdahale etmiştir. Diğer taraftan peygamberlik kimliğine yönelik eleştiri içerikli nezaketsizliklerden rahatsızlık duymuş, bu alanı hoş görüden uzak tutmuştur. Anlaşılan o ki, Hz. Peygamber nebevî kimliğine ilişkin her yanlış telakkiyi risaletiyle ve onun ifasıyla ilişkilendirmiş, bu yönde olumsuz bir etken olarak görmüştür. Bütün bu olayların ümmetin eğitiminde örnek niteliğinde etkisinin olduğu da bir başka gerçektir.

Kaynakça

- Abdürrezzâk b. el-Hemmâm, *Musamef*, tahk.: H. el-A'zamî, I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1982.
- Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtiḥ*, I-XI, Beyrut 1994.
- Aynî, Bedruddin, *Umdetu'l-kârî*, I-XX, Mısır 1972.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Huseyn, *es-Sünenü'l-kübrâ*, tahk.: M. Atâ, I-XI, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1994.
- Bilmen, Ömer Nasûhi, *Kur'ân-ı Kerim'in Türkçe Meâl-i Âlisi ve Tefsiri*, I-VIII, İstanbul 1962-1966.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-sahîh*, I-VIII, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981.
- , *el-Edebü'l-müfred*, Beyrut 1996.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, *Sünenü'd-Dârimî*, I-II, Dâru'l-kalem, Dimeşk 1991.
- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İstanbul 1994.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî, *Sünen*, I-II, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1982.
- Ebû Ya'lâ, *Müsned*, tahk.: Hüseyin S. Esed, I-XIII, Beyrut 1992.
- Hâkim, en-Neysâbü'rî, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk.: Mustafa Ata, I-IV, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990.
- Hatîb et-Tebrîzî, *Mişkâtü'l-Mesâbih*, tahk.: N. el-Albanî, I-III, Beyrut 1985.
- Heysemî, Nureddin, *Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1982.
- İbn Ebî Hâtîm, Ebû Muhammed, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, I-IX, Beyrut 1952-53.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. el-Askalânî, *Fethu'l-bârî*, tahk.: M. el-Hatîb - M.F. Abdüllbâkî - K. el-Hatîb, I-XIII, Dâru'r-reyyân li't-türâs, Kahire 1988.

- , el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe, I-VIII, Beyrut, ts.
- , *Tehzîbu't-Tehzîb*, I-VI, Beyrut 1993.
- İbn Hibbân, el-Büstî, *Sahîh*, I-IX, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1987.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tahk.: M. es-Sekâ ve diğçerleri, I-IV, Dâru'ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1985.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk, *Sahîh*, I-IV, tahk.: Mustafa el-A'zamî, Beyrut 1992
- İbn Mâce, *Sünen*, çev.: H. Hatipoğlu, I-X, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982-83.
- İbn Mâkûla, Ebû Nasr, *el-İkmâl*, I-VII, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen el-Cezerî, *Üsdü'l-ğâbe*, I-VII, Dâru'ş-şâ'b, Kahire 1970.
- Kandemir, Y., İ.L. Çakan, R. Küçük, *Riyâzû's-sâlihîn Tercüme ve Şerhi*, I-VIII, İstanbul 1997.
- Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *İrşâdu's-sârî*, I-XV, Dâru'l-fikr, Beyrut 1990.
- Kavaklıoğlu, Mahmut, *H. Peyğamber'in Sünnet'inde Orta Yol*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2004.
- Mâlik b. Enes, *Muvatta*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-II, Dâru'ihyâi't-türâsi'l-arabî, Beyrut 1985.
- Mübârekfûrî, Ebu'l-Ulâ Muhammed, *Tuhfetu'l-ahvezî*, I-X, Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, Beyrut 1990.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: M. Fuad Abdülbâkî, I-V, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, çev.: A. Büyükçınar ve diğçerleri, I-VIII, Kalem Yay., İstanbul 1981.
- Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref, *Sahîhu Müslim bi Şerhi'n-Nevevî*, I-XVIII, Beyrut 1972.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Fethu'l-Kadîr*, I-V, Dâru'l-hayr, Beyrut 1992.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemu's-sağîr*, tahk.: M. Şekûr, I-II, Beyrut 1985.
- Tirmizî, Ebû İshâ Muhammed b. İshâ b. Sevre, *Sünenü't-Tirmizî*, tahk.: İzzet Ubeyd ed-De'as, I-X, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1981.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu, I-II, Ankara 1988.
- Vâkîdî, Muhammed b. Ömer b. Vâkîd, *Kitâbu'l-Megâzî*, tahk.: M. Jones, I-III, Beyrut 1984.
- Zürkânî, Muhammed, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâm Mâlik*, I-IV, Beyrut 1990.